

## 29. заседание

Четвъртък, 14 юлий 1938 г.

(Открито отъ председателя г. Стойчо Мошановъ въ 15 ч. и 50 м.)

### СЪДЪРЖАНИЕ:

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | Стр. |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Стр. |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|
| Отпускъ, разрешенъ на народния представителъ г. Никола Пановъ Ивановъ . . . . .                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | 645  | Законопроекти:                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |      |
| Питания:                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |      | 1) за отмиънение на § 7 отъ наредбата-законъ за измиънение и допълнение на наредбата-законъ за избираване народни представители за обикновеното Народно събрание, утвърдена съ указъ № 4 отъ 5 януарий 1938 г. и обнародвана въ приурка на „Държавенъ вестникъ“, брой 3, отъ 5 януарий 1938 г. (Предложение на народни представители) (Съобщение) . . . . . | 645  |
| 1) отъ народния представителъ Георги Лазаровъ къмъ министра на народното просвъщение — пита: може ли една околийска училищна комисия или областниятъ училищенъ инспекторъ или нѣкой другъ да отмиъни или обезсили решенията на единъ сждебенъ институтъ, какъвто е оплаквателната областна училищна комисия. (Съобщение) . . . . .                                                                       | 645  | 2) за измиънение наредбата-законъ за допълнение и измиънение на закона за разширение на ж. п. мрежа и пристанища, „Държавенъ вестникъ“ брой 219 отъ 1935 г. (Предложение на народни представители) (Съобщение) . . . . .                                                                                                                                    | 645  |
| 2) отъ народния представителъ Мато Матовъ къмъ министра на земедѣлието и държавнитѣ имоти — пита: какви мѣрки смѣта да вземе, за да запази населението въ Фердинандска и Берковска околии отъ страшната беда, която го е сполетѣла, вследствие на сушата (Съобщение) . . . . .                                                                                                                           | 645  | 3) за ограничение компетентността на мюфтийскитѣ сждилища (Първо четене — продължение разискванията и приемане) . . . . .                                                                                                                                                                                                                                   | 647  |
| 3) отъ народния представителъ Атанасъ Московъ къмъ председателството на Народното събрание — пита: защо е забавено до днесъ публикуването на дневниците на Народното събрание (Отговоръ) . . . . .                                                                                                                                                                                                       | 645  | 4) за сключване на заемъ отъ Главната дирекция на б. д. ж. при Б. з. к. банка въ размѣръ на 170.000.000 л. (Първо четене — разискване) . . . . .                                                                                                                                                                                                            | 651  |
| 4) отъ народния представителъ Димитъръ Стояновъ къмъ председателството на Народното събрание — пита: защо не сж поставени на дневенъ редъ законопроектитѣ: 1) за отмиънение наредбата-законъ за времененъ надзоръ върху печата; 2) за отмиънение наредбата-законъ за държавния надзоръ върху дружествата и сдруженията и 3) за амнистия, и кога мисли да ги постави на дневенъ редъ (Отговоръ) . . . . . | 647  | 5) за придобиване право на пенсия на уволненитѣ учители по чл. чл. 70 и 24 отъ закона за народното просвъщение, за периода отъ 9 юлий 1923 г. до 22 май 1938 г. (Предложение на народни представители) (Съобщение) . . . . .                                                                                                                                | 663  |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |      | Предложение за освобождаване мѣстото, построяката и обзавеждането й за полска легация въ София, отъ косвени държавни и общински данъци, гербовъ налогъ, мита, налози, берии, такси и др. (Приемане) . . . . .                                                                                                                                               | 647  |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |      | Дневенъ редъ за следващото заседание . . . . .                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | 663  |

**Председателъ С. Мошановъ:** (Звъни) Понеже присъствуватъ нужното число народни представители, обявявамъ заседанието за открито.

(Отъ 157 народни представители присъствуватъ 151, отсъствуватъ 6, а именно г. г. Велизаръ Христовъ Багárovъ, Димитъръ Марковъ Василевъ, Жико Петровъ Струнджевъ, Иванъ Ивановъ Багряновъ, Никола Пановъ Ивановъ и Стоянъ Николовъ Димовъ)

Председателството има да направи следнитѣ съобщения. Разрешенъ е тридневенъ отпускъ на народния представителъ г. Никола Пановъ Ивановъ.

Постѣпило е питане до г. министра на народната просвѣта отъ дупнишкия народенъ представителъ г. Георги Лазаровъ. Той пита: може ли една околийска училищна комисия или областниятъ училищенъ инспекторъ или другъ нѣкой да отмиъни или обезсили решенията на единъ сждебенъ институтъ, какъвто е оплаквателната областна училищна комисия?

Това питане ще се изпрати на г. министра да отговори.

Постѣпило е законодателно предложение за отмиънение на § 7 отъ наредбата-законъ за измиънение и допълнение на наредбата-законъ за избираване народни представители за обикновеното Народно събрание, утвърдена съ указъ № 4 отъ 5 януарий 1938 г. и обнародвана въ приурка къмъ „Държавенъ вестникъ“, брой 3 отъ 5 януарий 1938 г. Това предложение е подписано отъ нужния брой народни представители. (Вж. прил. Т. I, № 23)

Това предложение ще се отпечати и раздаде на г. г. народнитѣ представители.

Постѣпило е законодателно предложение, подписано отъ нужното число народни представители, за измиънение на наредбата-законъ за допълнение и измиънение на закона за разширение на ж. п. мрежа и пристанища, „Държавенъ вестникъ“ брой 219 отъ 1935 г. (Вж. прил. Т. I, № 24)

И това предложение ще се напечати и раздаде на г. г. народнитѣ представители.

Постѣпило е питане отъ народния представителъ г. Мато Матовъ, отъ II Фердинандска избирателна колегия, до г. министра на земедѣлието. Той пита: какви мѣрки смѣта да вземе министърътъ, за да запази населението въ Фердинандска и Берковска околии отъ страшната беда, която го е сполетѣла вследствие на сушата?

Председателството е готово да отговори на питането на народния представителъ г. Атанасъ Московъ и на питането на народния представителъ г. Димитъръ Стояновъ.

Има думата народниятъ представителъ г. Атанасъ Московъ да прочете питането си.

**А. Московъ:** (Отъ трибуната) (Чете) „Г. председателю! Вече два месеца Народното събрание работи, а до днесъ не сж отпечатани и направени достояние на народнитѣ представители и на обществото дневниците отъ заседанията му. По буквата и духа на чл. 89 отъ правилника за вътрешния редъ на обикновеното Народно събрание, дневниците трѣбва да се публикуватъ въ единъ много кратъ

тъкъ срокът от един-два дни след всяко заседание. Правилникът налага стенографските дневници да бъдат готови в същия ден на заседанието или най-късно на другия ден, а преглеждането им от ораторите и бюрата да стане в следния ден. Тая спешност се изисква, за да могат дневниците да бъдат веднага изпратени в Държавната печатница, отпечатани и раздадени на народните представители, както нарежда чл. 106 от правилника.

Една от целите на публикуването на дневниците е да се донесе до знанието на гражданите „всичко, дума по дума, което се говори и става в заседанието“ на Народното събрание, както се изразява чл. 87 от правилника. Това е особено важно и необходимо днес, когато една всемогща цензура пречи за донасянето до народа това, което се говори и върши в Народното събрание, и която преинавава словата и фактите.

Неотпечатването на дневниците и съществуването на цензурата отнемат възможността на избирателите да знаят и да контролират казаното и вършеното от тяхния избраник. Тоя контрол на избирателя, разбран в неговия истински смисъл, е частица от парламентарния режим, е функция на парламентарното действие.

Затова навсякъде по света се правят максимални усилия, за да се улесни той чрез немедленото донасяне до знанието на избирателя дневниците на парламента и данни за начина, по който е гласувал всеки народен представител при всеки случай.

Във Франция, във Белгия и другаде още в деня на заседанието се публикуват аналитичните дневници, а в следващите 48 часа — стенографическите. У нас в началото се е било достигало до едно също така бързо публикуване на дневниците, което правеше чест на Парламента и на специалната служба.

Траещото вече два месеца положение на неотпечатване на дневниците от заседанията на Народното събрание е едно флагрантно отрицание на парламентарната практика и грубо нарушаване на правилника. Затова, на основание чл. 68 от правилника за вътрешния ред, моля Ви, г. председателю, да съобщите на Народното събрание, защо е забавено до днес публикуването на дневниците и какви мерки мислите да вземете, за да се тури веднага край на това положение?

**Председател С. Машанов:** Г. г. народни представители! Аз не мога най-напред да не протестирам за тона, с който е написано това питане, и то от един народен представител, който за пръв път влиза в Парламента и му се налага да даде малко повече доверие на действията на председателството и да не взема тоя менторски тон по отношение на неговите задължения. Това питане в същност се отнася по два въпроса: първият е технически, вторият е до разгласяването всред обществото на това, което става в Народното събрание.

Винаги е имало добротото желание във всички председателства да въведат и у нас това, което става във Белгия и във Франция, т. е. дневниците на Народното събрание да могат да достигнат до публиката едновременно с вестниците, които съобщават за станалото в заседанията на Народното събрание. Но не само в това отношение ние не сме достигнали Белгия и Франция. Това е въпрос най-напред на организация и на средства. И винаги добрата воля на всички председатели у нас е започвала с това: да прилагат тая мърка за публикуването на дневниците веднага в началото на сесията, и винаги се е свършвало с това, че въ края на сесията народните представители не са могли да отнесат с себе си пълния сборник на дневниците на заседанията. За да се осъществи това навременно публикуване на дневниците, необходима е една тъсна връзка между Народното събрание и Държавната печатница, която се ръководи също по свой ред, на която книгата струва пари и за плащането на която кредити на Народното събрание никога не са достигали. Председателството на вашето, на днешното Народное събрание, също си постави още в самото начало за разрешение тая задача. Ние най-напред констатирахме, че разполагаме с един временен бюджет на Народното събрание, който не е гласуван от Народното събрание, и не е гласуван с оглед на нуждите на това Народное събрание, а е гласуван с оглед задоволяването само на най-малките, ограничени негови нужди. И затова и дума не може да става да се издават в този момент две издания: едно ежедневно, и другото — тези книги, които се издават за цялата сесия, подвързани, за да може всеки един народен представител, пък и обществените и частни библиотеки да имат пълните тла на дневниците. Председателството е вземало всички мерки, обаче, до края на сесията да се изпрати всичият материал

за отпечатване, с оглед на средствата, с оглед на кредитите, с които разполага, за да заплати на Държавната печатница, която, безспорно, няма да извърши никаква работа, без да ѝ бъде заплатена хартията.

Вървам, че председателството ще има съдействието на цялото Народное събрание, когато дойде да се определят кредитите за правилно отправление на неговите служби, за да може действително — това, което е негова амбиция, и което ще бъде негова чест — да успее действително дневниците на Народното събрание да достигнат до интересуваните се едновременно с вестниците, които дават отчет за заседанията. Това е по отношение техническата невъзможност за председателството да приведе в изпълнение, съгласно правилника, едно свое желание.

Вторият въпрос е за тенденцията на питането; а тя е да се подсказва, че председателството — а не друг — има някакъв интерес...

**А. Москов:** Не, г. председателю.

**Председател С. Машанов:** Моля Ви се, тогава аз ще прочета какво сте писали: (Чете) „Траещото вече два месеца положение на неотпечатване на дневниците от заседанията на Народното събрание е едно флагрантно отрицание на парламентарната практика и грубо нарушаване на правилника“.

**А. Москов:** (Възразява)

**Председател С. Машанов:** Моля Ви се, оставете ме. Само председателството е отговорно за отпечатването или не на стенографските дневници — никой друг. — Председателството няма абсолютно никакъв интерес да се замълчава това, което става в Народното събрание, защото председателството е свидетел, че в това Народное събрание, от отварянето му до днес, ние само сме си изпълнявали дълга, и можем да дадем отчет пред народа, който ни е пратил, че сме изпълнили тоя дълг. (Ръкоплъскания) Ние няма какво да крием от българския народ.

По отношение на цензурата аз няма какво да кажа. Моята власт се простира до вратата на Народното събрание — и то до вътрешната му врата, а не до външната. Обаче аз съм длъжен да отбележа, защото внимателно следя това: няма факт, който да е станал в Народното събрание и да не е отбелязан в печата. Не може да става дума за преиначаване от цензурата, защото цензурата не преинава. Тя може би — конкретни случаи не ми са доведени до знанието — да не допусне нещо, но тя не може да преиначи. Вие знаете, че един от най-големите активи на тия, които не са приобщени към правителствената политика — тяхният проект за отговор на тронното слово — изцело беше предаден във българската преса.

**Д. Гичев:** Но декларацията, с която напущнахме, не беше предадена.

**Председател С. Машанов:** Декларацията, г. Гичев, беше един парламентарен акт, извършен в нарушение на правилника за вътрешния ред. Той не може да фигурира в дневниците на Народното събрание, а камол да фигурира в печата. (Ръкоплъскания)

Това е становището на председателството по питането, което му е отправено от народния представител Атанас Москов.

**Н. Атанасов:** Г. председателю! Вашата власт не е само до външната врата на Народното събрание. Вие представлявате една от големите власти във България — законодателната власт. Недейте унижава с Вашето мнение значението на законодателната власт в страната.

**Председател С. Машанов:** Г. Атанасов! Никой не е по-скрупулен от мене по отношение на правата си, но човекът трябва да знае докъде се простират правата му. Тъ са много големи, но са само до тук.

**Н. Атанасов:** Не са само до тук.

**Председател С. Машанов:** А всичките наши актове, за да имат задължителна сила, трябва да имат одобрението на държавния глава.

**А. Станков:** (Възразява)

**Председател С. Машанов:** Моля, моля! Аз отговарям на питането. Не влизам в спор с никого. Няма освен да ми направите питане и ще отговоря и на Вас.

Има думата народният представител г. Димитър Стоянов да прочете питането си.

**Д. Стоянов:** (От трибуната) (Чете) „Г. председател! Общопризнато е, че през последните четири години България се отклони от нормалния път на своето политическо развитие. През този период бяха отнети най-свещените, гарантирани от конституцията права на българските граждани, каквито са свободата на словото и печата и свободата на сдружаванията. През същия този период много добри синове на България, благодарение на своите идеи и разбираня за управлението на страната, влязоха в стълкновение с официалния курс на управление, подпаднаха под ударите на законите и днес гинат в затворите.“

Необходимостта от връщане към нормално положение наложи произвеждане на законодателни избори, от които излезе настоящето Народно събрание. Все още е необходима необходимост наложи свикването на настоящата извънредна сесия. Следователно, първата най-важна задача на Народното събрание през тази сесия е нормализиране на положението. А нормализиране на положението означава най-напред възстановяване на осветените от конституцията права на гражданите, погасени през четиригодишния период на ненормално положение и опрощаване на всички ония, които за своите идеи са подпаднали под ударите на законите и днес гинат в затворите. Защото в днешно време в страна, в която няма свобода на печата и свобода на сдруженията, за извоюването на които народите са водили дълги и придружени с много и скъпи жертви борби, може да има всичко друго, но не и нормално положение. Без наличието на тези свободи не може да се очаква полезна и творческа работа и в стопанската област, защото и там на първо място като условие за успех стои свободата на сдружаванията, която днес е суспендирана. Не може също да има нормализиране на положението преди многото жертви на ненормалното положение, които гинат в затворите, да не бъдат близки до нас, които, а и на страната, те са необходими, да бъдат опростени и освободени. А аз се осмелявам да кажа, че усилията на политическите затворници, като членове на българския народ, са необходими, защото моментите, които преживяваме, са трудни и за превъзможването им са нужди и усилията на всички добри синове на родината. Аз вярвам, че и те са добри българи, и ако не повече, то поне колкото много други обичат своята родина и желаят нейния напредък и успех. Нещо повече, аз ги виждам да са там, в затворите, не защото са престъпници по душа, а жертва на своите идеи, чрез които, както всички ние, са искали да осигурят благоденствие и напредък на българския народ и държава.

Водими от горното съображение, голъма част от народните представители още в първите дни на настоящата сесия внесохме: 1) законопроект за отмяна на наредбата-закон за временен контрол върху печата; 2) законопроект за отмяна на наредбата-закон за държавен контрол върху дружествата и сдруженията и 3) законопроект за амнистия.

Тези законопроекти, макар че се отнасят до важни належащи въпроси, и макар че Народното събрание заседава вече близо два месеца, за съжаление, не са поставени на дневен ред и, изглежда, не ще бъдат поставени през тази сесия, защото, както се дочува, още няколко дни ни дължат от края на сесията.

Ето защо аз Ви отправям това питане и Ви моля да ми отговорите:

1. Защо досега не са поставени на дневен ред:

а) законопроектът за отмяна на наредбата-закон за временен контрол върху печата;

б) законопроектът за отмяна на наредбата-закон за държавен контрол върху дружествата и сдруженията и

в) законопроектът за амнистия?

2. Мислите ли да ги поставите на дневен ред в тази сесия и кога?

**Председател С. Мошанов:** Г. г. народни представители! На това питане към председателството аз бих могъл да отговоря само с няколко думи. Народният представител г. Димитър Стоянов пита: защо досега не са поставени на дневен ред изброените в питането му законопроекти. — Отговарям: защото Народното събрание не е решило те да бъдат поставени. Другият негов въпрос е: „Мислите ли да ги поставите на дневен ред в тази сесия и кога?“ — Отговарям: когато реши Народното събрание да ги постави. Обаче аз няма да се задоволя с тези лаконически отговори, защото от на-

чина на отправяне на питането и от неговото съдържание излиза, че на Народното събрание, специално на питача, като че не е известен редът, по който става поставянето въпросите на дневен ред. Председателството не поставя въпросите на дневен ред.

**Д. Стоянов:** Предлага.

**Председател С. Мошанов:** Председателството не предлага въпросите за поставяне на дневен ред. Председателството се съвещава със Събранията за поставяне на дневен ред въпросите на края на всяко заседание. И вие всички сте свидетели, че на края на всяко заседание председателството отправя въпроси най-напред към правителството. Защо? Защото така го задължава чл. 23 от правилника, който гласи: „Предложените на правителството за дневния ред се гласуват на първо място“. Обаче в края на всяко заседание всяка народен представител има право да направи предложение, известен законопроект да бъде поставен на дневен ред и председателството е длъжно да постави на гласуване от Народното събрание всяко едно предложение за поставяне въпроси на дневен ред. Това е изричният текст на чл. 23 от правилника за вътрешния ред. Така че, г. г. народни представители, отговорност на председателството, защото известни законопроекти не са поставени на дневен ред, няма. Отговорността е на Народното събрание. Заповядайте в края на заседанието, предложете въпроси за дневен ред и аз ще изпълня своя дълг да ги поставя на гласуване. (Ръкоплъскания)

Пристъпваме към точка първа от дневния ред — одобрение предложението за освобождаване мястото, постройката и обзавеждането ѝ за полска легация в София от косвени държавни и общински данъци, гербови налози, мита, налози, берии, такси и др.

Моля г. секретаря да го прочете.

**Секретар Д. Узунов:** (Прочита предложението изцяло, заедно с мотивите към него — вж. прил. т. I, № 20)

**Председател С. Мошанов:** Има думата народният представител г. Григорь Василев.

**Г. Василев:** Г. г. народни представители! Учивостта и добрите отношения към малки и голъми държави ни налагат в такива случаи да бъдем единодушни, а в дадения случай особените приятелски отношения между България и Полша от войната насам непрекъснато, при всички случаи, в всички области на нашите отношения, било стопански, било политически, било културни, още повече ни задължават да бъдем единодушни. Аз мисля, че българският народ е напълно сплотен около тази мисъл, че Полша е една братска, приятелска страна, която заслужава всичката наша симпатия и уважение. Ние се радваме, че Полша става фактически една велика сила в европейския концерт. И аз ви моля, това предложение да го гласуваме абсолютно единодушно, цялото Народно събрание, и по този начин да манифестираме нашата симпатия към братския полски народ. (Ръкоплъскания)

**Председател С. Мошанов:** Които са съгласни да се приеме решението, така, както се прочете, моля, да вдигнат ръка. Единодушно. (Вж. прил. Т. II, № 8)

Пристъпваме към втора точка от дневния ред: първо четене законопроекта за ограничение компетентността на мюфтийските съдилища — продължение разсъжденията.

Има думата г. министърът на правосъдието.

**Министър И. Кожухаров:** (От трибуната. Посрещанат с ръкоплъскания) Г. г. народни представители! Когато се поставя един законопроект пред Народното събрание, засягащ устройството на българската държава, аз съмтам, че народното представителство има два начина, за да може да се справи с представената му задача: или въ изблик на национална гордост единодушно и с акации, с един замах да разреши задачата, или пък да я поставя върху плоскостта на едно зрело и мъдро обсъждане, за да могат да бъдат преценени и съставени всички съображения, които са благоприятни, и да се изтъкнат всички такива, които са неблагоприятни. Народното представителство, г. г. народни представители, въпреки втория метод при поставяне на разглеждане законопроект за ограничение компетентността на мюфтийските съдилища. Лично аз съмтам, че този път народното представителство постъпи по-мъдро, защото то се задълбочи чрез речите на 8-те души, облада-

ваши една несъмнена компетентност по въпроса, който третираха, като го разгледаха във всичката негова сложност, във всичката негова просторност.

Моята задача, г. г. народни представители, е крайно опростотворена. Като вносител на законопроекта, аз не намърхих отказъ на него въ лицето на всички оратори, които се изказаха досега. Напротивъ, законопроекътъ по начало не само бѣше одобренъ, но нѣкои отъ изказалитѣ се оратори отидоха по-далечъ, като искаха да му дадатъ единъ по-голямъ обсегъ, а единъ отъ ораторитѣ отиде дотамъ, че предложи ясно и категорично да бждатъ унищожени, премахнати единъ пътъ завинаги съ цѣлата имъ компетентностъ всички съществуващи у насъ мюфтийски сждища.

Азъ считамъ, обаче, за нужно, г. г. народни представители, макаръ и при тази благоприятна постановка на въпроса, да изложа съображенията, защо правителството сезира Народното събрание съ този законопроектъ, кои съображения имаше то, за да го постави на разглеждане въ сегашния моментъ, какви резултати очаква отъ него и защо въобще то пристѣпи къмъ това дѣло. За да мога, обаче, г. г. народни представители, да направя правилно своитѣ заключения и да изтъкна добре и ясно съображенията, които продукуваха тази постѣпка на управлението, азъ ви моля да имате благосклонното внимание да чуете единъ малъкъ прегледъ върху доскорозниши исторически животъ на българския народъ, върху фона на който исторически прегледъ азъ смѣтамъ, че най-добре и най-ясно биха могли да бждатъ експонирани съображенията, за които става дума.

Г. г. народни представители! Най-крупната и най-симпатичната проява въ низата на събитията, които съставляватъ културната история на България, това е несъмнено възраждането на българския народъ презъ XIX вѣкъ, когато нашиятъ народъ възобнови своята книжнина, откри свои училища, учреди своя свободна църква и успѣ да наложи на свѣта своето име и своитѣ етнически граници.

Презъ всички факти и събития, които съставляватъ културната история на нашия народъ, минава като червена нишка неговиятъ упоритъ стремежъ да се освободи политически, да очертае своитѣ етнически граници и да създаде една нова България съ нейна собствена материална и духовна култура.

Ако историята, г. г. народни представители, е синтезъ на идеитѣ и на творчеството на единъ народъ, идеята за народностно обособяване чрезъ просвѣта, чрезъ църковна и политическа независимостъ е най-големата идея и най-големото постижение отъ последнитѣ години на нашата доосвободителна епоха. Тази идея движеше българската мисълъ, тя даде отпечатъкъ на българската душа, тя се отрази върху цѣлото творчество, върху цѣлата духовна култура, която се възвемаше по българскитѣ земи и която даде отпечатъкъ на дѣлото, на творбитѣ и на борбитѣ на родолюбцитѣ отъ доосвободителната епоха. Въ нашето българско съзнание нѣма друга епоха, г. г. народни представители, която да може да възвишава така душата ни, да я облагородява и да осмисля нашето собствено национално самосъзнание. Защото, синтезъ на добродетелитѣ, излъчени отъ най-яркитѣ представители на племето ни, тази епоха увлича, възродява и облагородява съзнанието на българина. Защото само чрезъ така нарастналото национално самосъзнание дейцитѣ отъ нашата доосвободителна епоха можаха да раздвигатъ цѣлъ единъ народъ, да му отправятъ погледа въ единъ идеалъ, да организиратъ неговата енергия и да вдигнатъ въ борба цѣлото Сръдногорие презъ 1876 г. (Ржкоплѣскания) Г. г. народни представители! Сръдногорието презъ априлъ 1876 г. повдигна единъ вѣкъ, който смути свѣстѣта на Европа. Надигна се могщиятъ гласъ на Гладстонъ, и цѣла Англия се превърна въ митингъ; издигна гласъ въ Франция свѣстѣта на Хюго, заговори въ Русия Аксаковъ, човѣчността отъ сърдцето на Царя Освободителъ даде най-голямъ отзвукъ и се поде дѣлото на освободителната война. (Ржкоплѣскания) Нашиятъ народъ се борѣ така, както никой пътъ не се е борилъ, а младото българско опълчение съ освободителнитѣ руски войски създаде Шипка — тази поднебесна наковалия, на която въ грѣмъ и мълния се изкова свободата на третото българско царство. (Ржкоплѣскания)

Следъ Шипка дойде, г. г. народни представители, Санъ-Стефано. Единъ народъ пиянъ и лудъ отъ радостъ, че се освобождаватъ земитѣ на неговитѣ дѣди, изживѣ, уви, за кратко време, радостта на Санъ-Стефано. Дойде Берлинскитѣ договоръ, който прекърши крилетѣ на окриления български народъ. Съ неговитѣ разпоредби се създаде за пръвъ пътъ следъ петъ вѣка отново правната организация на българската държава, като единъ феноменъ на държавното право. Покрусени, родолюбцитѣ на доосво-

бодителната епоха се събраха въ Търново — покрусени да, но вѣрни на дѣлото народно. Тѣхното народностно самосъзнание не бѣше смутено, и въ вихъра на онова отчаяние тѣ запазиха своето самообладание и създадоха Търновската конституция такава, каквато тя бѣше въ тѣхнитѣ помисли и въ тѣхнитѣ желания. Тѣ уредиха правно станалитѣ свободни български земи и създадоха формата на българската държава. Въ чл. 4 на конституцията се казва, че българската държава е монархия наследствена и конституционна съ народно представителство. Тя стана монархия, защото пожелаха това родолюбцитѣ отъ доосвободителната епоха. Стихията на държавническото чувство на българина е монархична. Презъ вѣковетѣ идваше гласътъ на о. Паисия, който казваше на българския народъ, че и той е ималъ царе и патриарси. Имайте предвидъ, г. г. народни представители, че по времето, когато се създаваше декларацията за правата на човѣка и гражданина — тъкмо по това време — по българскитѣ земи, кждето българитѣ се моляха, пѣха, пишеха и четѣха на български езикъ, се разнасяше за преписване историята на о. Паисия, която въ своето първо печатно издание бѣше наречена Царственникъ. Царственото начало въ уредбата на българската държава живѣеше като една затаена стихия въ душата на народа. Освободениятъ българинъ смѣтна, че единствено може да даде удовлетворение на тази стихия, ако опредѣли формата на българската държава като монархия. Тя стана наследствена монархия, защото чрезъ постоянното начало на наследството се посочи вѣнчаниятъ пътъ презъ вѣковетѣ на българската държава. Сега тя е наследствена въ лицето на малкия царски младенецъ, който въ своята люлка лелѣе златни сѣнища на българския народъ. (Ржкоплѣскания) Тя стана конституционна, защото трѣбваше българската държава, възродена изъ пепелищата на историческата заборава, да има единъ траенъ законъ, съ неизмѣнно предназначение. Българската конституция трѣбваше да изиграе една грамадна роль въ гражданското и политическото съзнание на българския народъ. Тя трѣбваше да изиграе най-първо една възпитателна роль, за да може да трансформира гражданското съзнание на довчерашия робъ на турската държава въ ново съзнание, което той трѣбваше да носи като свободенъ гражданинъ на своята освободена родина. Новата българска държава трѣбваше да бжде и съ народно представителство, за да може народътъ да вземе участие при всички случаи, чрезъ свои собствени представители, когато трѣбба да кове своитѣ собствени сждбини, и да има постоянно дѣлъ въ управлението на своята държава.

Въ конституцията, г. г. народни представители, тъкмо въ най-възвишената епоха отъ своя животъ, нашиятъ народъ отрази своитѣ възжелания, своитѣ борби и своитѣ копнежѣ. Той желаше да очертае етническитѣ граници на своитѣ земи, да създаде своя самостоятелна църква, да създаде свое народно училище и, както казахъ, да възкреси къмъ исторически животъ забравената отъ историята своя държава. Отворете конституцията и вие ще видите въ нея всички тия възжелания осществени. Училището стана свободно и задължително. Основната религия, която трѣбваше да оформи религиозното миросъзнание на българскитѣ граждани, стана източно-православната религия. Българскитѣ народъ още съ Екзархията успѣ да очертае етническитѣ граници на земитѣ, кждето живѣятъ българи, а, както казахъ, чрезъ дѣлото на освобождението той видѣ възродена отново своята държава. Но, г. г. народни представители, така възродена и създадена, българската държава трѣбваше да има едни трайни форми за своето управление. Мъдростта на тия, които промишляваха тогава, и самитѣ условия, при които въобще може да се управлява една държава, наложиха разпоредбата на чл. 43 отъ конституцията. Съобразно нея българската държава се управлява по законитѣ, които се създаватъ по опредѣления въ конституцията редъ. И нѣщо повече. Следъ като се установиха отношенията на българския гражданинъ спрямо неговата държава, конституцията, въ чл. 63, разреши и другъ единъ проблемъ, проблема за правния режимъ, подъ който трѣбваше да бждатъ поставени земитѣ, съставляващи територията на свободното българско царство. Чл. 63 отъ конституцията, г. г. народни представители, изрично казва: (Чете) „Всички недвижими имоти, които се намиратъ въ царството, макаръ би че принадлежали и на чужденци, се намиратъ подъ действието на българскитѣ закони“. Следователно, законитѣ, които трѣбваше да бждатъ гласувани отъ Народното събрание на освободеното царство, трѣбваше да иматъ сила, значение и влияние не само върху българскитѣ граждани, върху цѣлото население на освободеното царство, но и върху земитѣ, които го съставляватъ. Така ли приложиме ние конституцията, г-да? Такъвъ ли правенъ миръ ние установихме въ освободеното българско царство? Така ли изпълнихме

повелитъ на тия, които бѣха съ благородни и възвишени стремежи въ момента, когато създаваха българската конституция? Смятамъ, че днесъ ще изживѣмъ епилога на единъ стремежъ на българския народъ, който, крачка по крачка, се възправяше гордо изъ пенелищата на историята, за да създаде своя собствена държава, съ нейни собствени закони, еднакви за всички, приложими за всички български земи. Родолубцитъ отъ доосвободителната епоха не се вслушаха въ постановлението на чл. 1 отъ Берлинския договоръ, който, както казахъ, опредѣли формата на българската държава. Прочетете чл. 4 отъ българската конституция и чл. 1 отъ Берлинския договоръ и вие ще видите, г. г. народни представители, огромната разлика, която съществува между тѣзи две постановления. По чл. 1 отъ Берлинския договоръ България се въздига въ самостоятелно и трибутерно княжество подъ суверенната на Негово Величество султана власт; то ще има едно християнско правителство и една народна войска, милиция. Ето формата, установена за българската държава отъ този международенъ актъ. Виждате родолубцитъ отъ доосвободителната епоха каква форма на българската държава създадоха. Не заслужаватъ ли тия хора нашата адмирация и нашата благодарностъ, че сж мислили като голѣми българи и сж извършили едно дѣло, позовавайки се само и единствено на своето собствено осмислено национално самосъзнание?

Г. г. народни представители! Още въ първитъ дни на свободното българско царство, естествено, не можеха да бѣдатъ създадени всички закони, които да регулиратъ неговия животъ. По земитъ, съставляващи царството, се приложи по неизбѣжностъ съществуващото до това време турско право. Но съ течение на времето българската държава по начина, предвиденъ въ нейния основенъ законъ, трѣбваше да създаде необходимото ней законодателство, за да стане тя една държава правова, една държава културна, една държава социална.

Г. г. народни представители! Азъ си спомнямъ хубавия и възвишенъ изразъ, съ който си послужи единъ отъ ораторитъ отъ тази трибуна, когато разглеждаше проблемата, която и азъ третирамъ, че ние ще строимъ последната брънка, която свързва борбитъ на настоящето поколѣние съ борбитъ на това отъ доосвободителната епоха. Азъ не мога да намѣря едно оправдание, нито правно, нито държавно: 60 години да търпимъ това петно въ правното устройство на нашата държава. Азъ нѣмамъ другъ терминъ и си служа съ този изразъ, знаейки неговото точно съдържание. Защото 60 години българската правосѣдна власт, която въ нашата конституция намѣри едно особено третиране като властъ отдѣлна и въ много отношения властъ надъ другитъ власти, не можа да разпростре своята сила и своя престижъ върху една десета частъ отъ българското население, а може би и върху една десета частъ отъ българскитъ земи. Каквито и съображения за нашата външна политика да намираме въ миналото, които да оправдаватъ това отношение на българската държава къмъ нейната правна уредба, тѣ не могатъ да намѣрятъ никакво оправдание въ сегашно време. Насъ, г. г. народни представители, не ни свързва понастоящемъ ограничението на Берлинския договоръ, за да може той да бѣде една регулираща правна материя по сегашното правно устройство на нашата страна. Ние не можемъ да се позовемъ и на другия междудържавенъ договоръ, сключенъ презъ 1909 г. отъ покойния Ляпчевъ въ Цариградъ, когато трѣбваше да се намѣри изходъ отъ положението, въ което международно попадна страната ни следъ обявяване на независимостта. Следъ обявяване на независимостта ние трѣбваше да уредимъ нашитъ отношения съ Турция и тогава възприехме първата междудържавна спогодба за мюфтийскитъ сѣдилища. Намѣрете я и я прочетете, г. г. народни представители, и вие ще видите, че тя е подписана отъ една власт, власт на българската държава, която още не се е измъкнала изъ задължителнитъ международни форми на Берлинския договоръ. Ние имаме вторъ единъ случай презъ 1913 г., когато се създаде втора конвенция между българската държава и турската такава, за да припомнимъ нашитъ задължения да търпимъ това петно върху българското правосѣдие, неблагоприятно и неморално отъ гледна точка на доброто правораздаване. Следъ като злополучно свършихме Балканската война, ние трѣбваше да сключимъ договоръ, втори следъ Лондонския такъвъ, съ Турция, по поводъ нахлуването, което тази държава направи въ Тракия. За втори пѣтъ ние приехме режима за мюфтийскитъ сѣдилища. Отворете и тази конвенция и вие не можете да я прочетете съ гордостъ като българи и като хора, които промишляватъ за голѣмитъ и вѣчнитъ интереси на българската държава, защото тя е едно ограничение на империума на българската държава, която върху всички лица и върху всички земи,

които я съставляватъ, е още въ невъзможностъ да разпростре силата на своята властъ.

Г. г. народни представители! Вие всички знаете какво прозвище въ правномислящия свѣтъ имаха турскитъ шериятски сѣдилища. Та не сж ли тѣ правната и фактически съществуващата база, върху която въ тази страна се създадоха капитулациитъ? Капитулациитъ дълги години подъ редъ тежаха върху турската държава. Своето начало тѣ иматъ още отъ времето, когато Турция обсаждаше Виена и когато Сюлейманъ Великолепний трѣбваше да направи известни отстъпки на френския кралъ Франсоа I, защото Франция не вѣрваше на справедливостта и на юридическата стойностъ на дейността, или по-скоро на решенията на турскитъ сѣдилища. Поради това несвършено и некултурно правораздаване, турската държава бѣше принудена столѣтия да търпи капитулации, които, като единъ атрибутъ на турската държава, преминаха и върху нашата. Както казахъ, 60 години търпимъ последицитъ на капитулациитъ. Защото, г. г. народни представители, специаленъ сѣдъ се създава тогава, когато една държава, която се интересува отъ известни жители, съставляващи подданици на една чужда страна, не вѣрва въ качествеността на правосѣдието, което се раздава отъ правосѣднитъ органи на тая друга страна.

Г. г. народни представители! Азъ трѣбва да помена, че първиятъ въпросъ, който се постави презъ 1919 г. въ Лозанската конференция, когато турската държава трѣбваше да сключи миръ следъ голѣмата война, бѣше въпросътъ за премахване на капитулациитъ — едно условие, поставено ясно, категорично, неотстъпно отъ турската държава — и тя успѣ. И отъ 1919 г. този позоренъ правния режимъ на една страна институтъ не съществува въ Турция. Той, обаче, остана у насъ и до днесъ. Ние, г. г. народни представители, не сме свързани съ никоя отъ съседнитъ намъ страни да поддържаеме режима на шериятскитъ сѣдилища. Нѣщо повече дори, презъ 1925 г. българската държава сключи договоръ за приятелство съ Турция, чл. 10 отъ приложението къмъ който договоръ ясно и категорично премахна всѣкаква правна стойностъ на конвенциитъ отъ 1909 и 1913 г. и шериятскитъ сѣдилища останаха на тѣхната собствена сѣдба. За тѣхъ се грижеше българската държавна властъ. И нека да имаме благодарството на преценката да признаемъ, че отъ 1925 г. до днесъ ние направихме отъ шериятскитъ сѣдилища това, което е искала да стори отъ тѣхъ българската държава. Ако правосѣдието въ тѣхъ е било несвършено, ако то е било лишено отъ каквото и да било качество на справедливостъ и на научно познание, ако хората сж били неподготвени да се справятъ съ задачата, която имъ е била възложена, вината за това не е само въ малкултурността на турския мюфтийски сѣдия, вината е и на българската държава и на нейното управление, че държахме такива сѣдилища да правораздаватъ по земитъ, населени съ български подданици, държахме едни сѣдии, недостатъчно подготвени да се справятъ съ благородната задача на правораздаването.

Г. г. народни представители! Като министъръ на правосѣдието, трѣбва да дамъ дължимото уважение на българското правосѣдие и на лицата, които носятъ тази важна властъ въ устройството на нашата държава. Амплитудата, г. г. народни представители, която съществува отъ турския кадия, който преди 60 години правораздаваше по българскитъ земи, по земитъ, населени съ българи, до досегашния подготвенъ всестранно за своята важна задача сѣдия, правникъ съ истинско правно чувство, такъвъ по призвание и по образование, е грамадна. Защото 600-тѣ сѣдии, които сж излъчени изъ срѣдата на ръководящата наша интелигенция, сж подготвени за задачата си и научно, и практически. Една отъ властитъ, които се ползватъ съ единъ несъмненъ, безъ всѣкаква сѣнка престижъ въ преценката на българския народъ, това е нашата правосѣдна властъ. На нея трѣбва да отдадемъ нужното внимание и дължимата благодарностъ. Защото българскитъ сѣдилища сж пресѣждали до голѣма степенъ правното и гражданското съзнание на българина въ 60-годишния периодъ на неговото свободно съществуване и сж били стражъ на обществената справедливостъ, стражъ на правнитъ интереси на българскитъ граждани, защитници на публичнитъ права и интереси на българската държава. Българското правосѣдие, въ лицето на всички негови досегашни носители, изигра една грамадна роля и то се показва високо, много високо за голѣмото мѣсто, което му бѣше отредено по разпоредбитъ на нашия основенъ законъ — конституцията.

Сега, когато разрешаваме и ликвидираме единъ въпросъ, за който лично азъ, като министъръ на правосѣдието, не мога да намѣря абсолютно никакви съображения, за да може да бѣде продължено по-нататкъ неговото съще-



ствуване, азъ се питамъ: българскитѣ сѣдилища ще могатъ ли да обхванатъ и тази нова деятелностъ, която ще имъ бѣде създадена отъ турското население — една десета частъ отъ състава на цѣлото население, правосѣднитѣ интереси на което ще трѣбва да отидатъ въ нашитѣ обикновени сѣдилища; подготвени ли сѣмъ тѣ за тая задача, сѣмъ ли годни да се справятъ съ нея, сѣмъ ли въ възможностъ да дадатъ удовлетворение и защита на правосѣднитѣ интереси на турското население, което отъ утре ще започне да дири правосѣдна защита предъ българскитѣ сѣдилища? Ясно и категорично, г. г. народни представители, ние трѣбва да дадемъ отговоръ, че българското правосѣдие е годно да се справи съ тѣзи задачи, че то може да понесе новитѣ тежести, които ще му бѣдатъ възложени и ще се справи съ тѣхъ по сѣмъ начинъ, по който досега се е справяло, вървейки по единъ ясенъ, морално чистъ пътъ въ 60-тѣ години на своето досегащо съществуване.

Г. г. народни представители! Азъ смѣтамъ и се считамъ задълженъ да отговоря на нѣкои критики, направени по внесения законопроектъ, да попълня нѣкои негѣлности въ тѣхъ и да направя нѣкои опровержения, защото о изводитѣ или препорѣжитѣ, които се дадоха отъ нѣкои оратори, почиваха на недостоверни или недостатъчно проучени данни.

Първиятъ ораторъ, г. г. народни представители, който взема думата по внесения законопроектъ, направи една грамадна грѣшка. Въ своята речъ той дословно заяви: (Чете) „По чл. 1 и чл. 2 отъ закона за гражданското сѣдопроизводство, последното му измѣнение, по настояване на тогавашния министъръ-председателъ Ляпчевъ, се създаде една специална автономия, да я наречемъ, призна се, че у насъ, покрай всички други видове сѣдилища, съществуватъ и мюфтийски сѣдилища“. И по-нататѣкъ, като резултатъ на така създадения режимъ, се направи едно невѣрно заключение: „Въ продължение на последнитѣ 10 години, откогато се създаде това законоположение“ — отъ 1928 г. до 1938 г. — „не се извърши въ тая маса отъ турското население никакъвъ прогресъ въ културно отношение. Нѣщо повече: настѣпи единъ процесъ на постепенно по-големо обедняване, откогато въ другото население, българското, съседното, и най-после настѣпи отчаянието, когато вече напрѣ необходимостта отъ изселвания“. Това е единъ изводъ, г. г. народни представители, почиващ на невѣрни данни, защото не г. Ляпчевъ презъ 1928 г. създаде шериятскитѣ сѣдилища. Това е едно грубо непознаване на историята на шериятскитѣ сѣдилища у насъ. Шериятскитѣ сѣдилища съществуватъ по временния правилникъ за сѣдебнитѣ мѣста, който бѣше гласуванъ наскоро въ първитѣ години следъ освобождението. Този правилникъ, който предвиждаше режима на шериятскитѣ сѣдилища, съществуваше до м. февруарий 1892 г., годината, когато азъ не съмъ билъ още роденъ и въ която година влѣзе въ сила законътъ за гражданското сѣдопроизводство. Въ него, г. г. народни представители, имаше специална глава за шериятскитѣ сѣдилища. Цѣлата материя, която ние сега намираме въ забележката на чл. 1, на сега действащия законъ, по духъ, по съдържание, по алинеи дори, се намира точно въ разпорѣжданията на чл. чл. 1222 до 1226 отъ закона за гражданското сѣдопроизводство отъ 1892 г. Следователно, първата регламентация на тази материя, създадена отъ Народното сѣбрание по единъ законъ, предназначенъ да се прилага отъ българскитѣ сѣдилища, е създаденъ презъ 1892 г. Тѣзи разпорѣдби на закона за гражданското сѣдопроизводство останаха непромѣнени до 1929 г., когато, съобразно възприетата тогава нова систематика на закона за гражданското сѣдопроизводство, се иззе цѣлата тази глава и се сложи като една забележка къмъ чл. 1. Даннитѣ въ това отношение, г. г. народни представители, сѣ следнитѣ: съгласно новия законъ за гражданското сѣдопроизводство, който е влѣзълъ въ сила отъ 1 февруарий 1930 г. — бѣше гласуванъ въ края на 1929 г., а влѣзе въ сила отъ 1930 г. — забележката къмъ чл. 1, която ние сега ограничаваме или отчасти унищожаваме, отговаря респективно на разпорѣдитѣ на стария законъ за гражданското сѣдопроизводство, както следва: цѣлитѣ петъ първи алинеи сѣмъ точенъ преписъ на чл. 1222. Следващата шеста алинея е точенъ преписъ на чл. 1223. Другата, седма алинея, е точенъ преписъ на забележката къмъ чл. 1223. Предпоследната алинея е точенъ преписъ на чл. 1224. И най-последната алинея на тази забележка е точенъ преписъ на чл. 1225. Следователно, покойниятъ Андрей Ляпчевъ нѣма никаква заслуга за създаването на шериятскитѣ сѣдилища въ България. Презъ негово време се продължи съществуването на режима за шериятскитѣ сѣдилища, установенъ по закона за гражданското сѣдопроизводство отъ 1892 г. Този така съществуващъ режимъ, естествено, г. г. народни представители, не можеше да даде другата последица, на която се позова първиятъ ораторъ, именно да

обедни мюсюлманското население и да го направи малокulturно и полуграмотно презъ последнитѣ десетъ години.

Г. г. народни представители! Смѣтамъ, че въпросътъ, който се третира, трѣбва да бѣде освѣтленъ и отъ друга страна: има ли причини отъ външно, международно естество, които да ни задължаватъ да извършимъ тази постѣпка. Ясно и открито, г. г. народни представители, като отговоренъ министъръ на правосѣдието, азъ заявявамъ въ настоящия моментъ: никоя чужда страна, никоя чужда властъ не проявява интересъ къмъ съществуващитѣ у насъ шериятски сѣдилища. Постѣпката, която извърши правителството, за да внесе този законопроектъ за разглеждане отъ Народното сѣбрание, е чисто негова инициативна постѣпка, неповлияна отъ никакви съображения, които могатъ да дадатъ удовлетворения на искания отъ тази или друга държава. (Ржкопѣскания)

Отъ това мѣсто, г. г. народни представители, ще си позволя да опровергая главното мюфтийство въ България, което все пакъ въ известни отношения е носителъ, макаръ въ ограниченъ размѣръ, на публичната властъ на българската държава. Това мюфтийство не може да твърди съ книжа изпратени до васъ, народнитѣ представители, данни, които не съществуватъ или които сѣмъ неистински. На мене ми попадна едно писмо, отправено отъ главното мюфтийство до васъ, г. г. народнитѣ представители, което има № 1227 и е датирано отъ 13 юлий 1938 г., въ третата алинея на което писмо се казва: „Освенъ това отъ думитѣ на сѣжитѣ — ораторитѣ, които сѣмъ говориха въ Народното сѣбрание — се узнава, че по въпроса е заинтересувана една чужда държава и че се иска удовлетворяване нейното желание, обстоятелство, което прави още по-сериозенъ въпросъ отъ гледна точка на религиознитѣ права на мюсюлманитѣ“.

Азъ заявявамъ, г. г. народни представители, че отъ 1925 г., когато се сключи договорътъ за приятелство между България и Турция, Турция се дезинтересира отъ шериятскитѣ сѣдилища. Тѣ престанаха да бѣдатъ обектъ на нейната външна политика. Шериятскитѣ сѣдилища, г. г. народни представители, не сѣмъ обектъ и на нашата, българската външна политика. Тѣ сѣмъ единъ нашъ вътрешенъ въпросъ и ние ще трѣбва да го разрешимъ така, както интереситѣ на държавата ни налагатъ, както и престижътъ на нейната властъ изисква и както това се изисква отъ правосѣднитѣ интереси на турското население, което живѣе въ територията на българската държава.

Ето защо, цѣлитъ въпросъ трѣбва да бѣде поставенъ и разглежданъ на тази плоскостъ. Ние ще разпростремъ властта на българското правосѣдие върху останалата, незасегната досега отъ неговата деятельность частъ отъ територията на българската държава, и ще включимъ въ обсега на неговата деятельность и тѣзи лица, които досега сѣмъ сѣдили по чужди на държавата ни закони.

Качеството на това правосѣдие, което се раздава, г. г. народни представители, бѣше много ясно, драстично дори, обрисувано отъ единъ отъ ораторитѣ, които бѣха преди менъ на тази трибуна. Но азъ ще трѣбва да помена, за да се види, да стане ясно за тия, които не познаватъ тази проблема, какъ българската държава е абдикирала отъ едно голямо свое право — изключително право на всѣка държавна властъ — да разпростира силата на своя империя — върху всички кѣлици на своята земя и върху всички граждани, които я съставляватъ. До 1909 г. всички турски мюфтийски сѣдилища въ България, които сѣмъ вземали своитѣ решения, е трѣбвало да ги изпращатъ за утвърждение е отъ Шейхъ-юль-ислама въ Цариградъ. Вие знаете, че Турция бѣше една теократична държава, че тамъ имаше едно смѣшение между религиозната и свѣтската властъ. Решения, взети отъ власти въ България, толерирани отъ държавата ни, трѣбваше да отиватъ въ чужда държава, за да бѣдатъ одобрени отъ носители на властъ чужда на нашата държава, и следъ това, добили тази сила на изпълняемостъ, да се върнатъ у насъ, за да бѣдатъ изпълнявани отъ нашитѣ сѣдилища.

Търпимо ли е това въ една правова държава? Не бѣше ли крайно време да снемемъ отъ плещитѣ на нашата държавна властъ този институтъ, който дори и тамъ, отъ кѣдето той дойде, вече не съществува?

Г. г. народни представители! Когато, влизайки въ Министерството на правосѣдието, искахъ да добия известна лична ориентация за задачитѣ, които сѣмъ поставени отъ моитѣ предшественици, задачи, които предстоятъ да се осъществятъ, или нови инициативи, които трѣбва да се отпочнатъ, азъ намѣрихъ висящъ законопроектъ за ограничение компетентността на мюфтийскитѣ сѣдилища. Азъ годохъ, г. г. народни представители, този въпросъ съ гордото съзнание, че той трѣбва да бѣде движень напредъ, че той трѣбва да бѣде разглежданъ отъ Министерския съветъ, че той трѣбва да бѣде внесенъ въ Народното сѣ-

бране, за да можем да снемем и строшимъ на тази трибуна, отъ която трѣбва да се коватъ общественитѣ сѣдбини на нашия народъ, последната гранка, последната брѣнка, която ни свързва съ робското минало, за което, г. г. народни представители, преди малко говорихъ.

Азъ ви моля, г. г. народни представители, да дадете вашето съгласие и да ликвидираме съ този въпросъ, като унищожимъ гражданскоправната компетенция на мюфтийскитѣ сѣдилища. Отъ това ще спечели само престижътъ на държавата ни, отъ това ще спечели престижътъ на българското правосѣдие, ще спечели правното чувство на българскитѣ граждани и ще да можемъ да поставимъ още една тухла въ правното изграждане на нашата държава.

Имайки предвидъ всички тѣзи доводи, които се изтъкнаха отъ лицата, заемащи тази трибуна, азъ ви моля да гласувате законопроекта на първо четене и да го изпратимъ въ правосѣдната комисия, за да могатъ тамъ отново да бъдатъ преценени всички съображения, които бѣха изтъкнати тукъ, за известни допълнения и поправки въ не. (Ръкоплѣскания)

**Председателъ С. Мошановъ:** Ще гласуваме. Тѣзи, които сж съгласни да се приеме на първо четене законопроектътъ за ограничение компетентността на мюфтийскитѣ сѣдилища така, както се прочете, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

И а направено предложение отъ народния представителъ г. Петко Стайновъ, шото законопроектътъ да се разгледа съвмѣстно отъ комисията по правосѣдното и отъ комисията по Министерството на външнитѣ работи и на изповѣданията.

Има думата г. министърътъ на правосѣдието.

**Министъръ И. Кожухаровъ:** Г. г. народни представители! Съгласно правилника, ние ще трѣбва да изпратимъ законопроекта въ правосѣдната комисия. Ако, обаче, за освѣтление комисията намѣри, или, ако по инициатива на комисията по Министерството на външнитѣ работи, се намѣри за полезно да се даде преценка на законопроекта или да се изслушатъ известни освѣтления и отъ сгрна на членоветъ на комисията по външнитѣ работи, това ще бѣде сторено. Азъ смѣтамъ, обаче, че този вотъ народното представителство не може да даде, защото, съгласно правилника за вътрешния редъ, този законопроектъ трѣбва да се изпрати само въ правосѣдната комисия.

**П. Стайновъ:** Това не е вѣрно. Може да бѣде изпратенъ въ две комисии. Имаме често практика, когато законопроектъ се изпраща за разглеждане съвмѣстно отъ две комисии.

**Председателъ С. Мошановъ:** Моля Ви се, г. Стайновъ. Настоявате ли да се гласува предложението Ви?

**П. Стайновъ:** Настоявамъ.

**Председателъ С. Мошановъ:** Които сж съгласни съ предложението на народния представителъ г. Петко Стайновъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Малцинство, Събранието не приема.

Пристъпваме къмъ следната точка трета отъ дневния редъ: **първо четене законопроекта за сключаване на заемъ отъ Главната дирекция на Българскитѣ държавни жѣлзници при Б. з. к. банка въ размѣръ на 170.000.000 л.**

Моля г. секретаря да прочете законопроекта.

Ще ви моля, г. г. народни представители, да се съгласите мотивитѣ на законопроекта да не се четатъ, защото сж дълги, а да се прочете само текстътъ му.

**Секретаръ Д. Узуновъ:** (Прочита законопроекта, безъ мотивитѣ — Вж. прил. Т. I, № 17)

**Председателъ С. Мошановъ:** Има думата народниятъ представителъ г. Петъръ Стояновъ.

**Петъръ Стояновъ:** (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Предложено ви е да разрешите на Главната дирекция на българскитѣ държавни жѣлзници и пристанища да сключи заемъ отъ Българската земеделска и кооперативна банка въ размѣръ на 170.000.000 л.

Г. г. народни представители! Вземамъ думата, за да изложа предъ васъ навременността и необходимостта отъ създаването на единъ подвиженъ и корабенъ паркъ за поддържане редовно крайбрежно пѣтническо съобщение. Съ набавянето на предвиденитѣ четири моторни шлепа, приспособими за износъ на земеделски произведения, ние ще дадемъ възможностъ на нашия производителъ да изпраща своитѣ произведения на европейския пазаръ въ единъ отличенъ видъ, а въ извънредни случаи да бждатъ

задържани на самитѣ кораби, за да намѣрятъ подходяща цена.

Азъ нѣма да си служа въ този моментъ съ статистически данни по отношение износа на количествата отъ земеделски производъ, натоварени въ моторни шлепове, приспособени съ хладилни помѣщения, въ каквъ видъ ще пристигатъ и каква стойностъ ще припечелятъ, отколкото ако бждатъ изпращани по другия пѣтъ — на жѣлзнопѣтнитѣ съобщения. Като човѣкъ, преминалъ доста години въ ф. на Негово Величество Царя, а въ последнитѣ години на службата си презъ европейската война като началникъ на Дунавската флотилия, азъ имахъ възможността да наблюдавамъ и да ръководя превоза по рѣката Дунавъ отъ гр. Крагуевацъ до Тулча и мога да ви увѣря, че липсата на чисто нашъ корабенъ паркъ ни създаваше неизменно и много затруднения. Ние разполагахме съ единъ единственъ вѣлчакъ, който бѣхме взели тогава като руска принадлежност на 14 октомврий 1915 г., въ сѣщия день, когато Варна бѣше изложена на могъщата руска флотска артилерия. Азъ припомнямъ този фактъ, за да ви подчертая, че действително въ този моментъ Варна преживяваше единъ тревоженъ день и щѣше да понесе грамадни разрушения, но тя избѣгна тази подготвена и участъ само благодарение на дветѣ германски подводни лодки, които своевременно българското главно командуване бѣ изискало отъ германската главно квартира.

Г. г. народни представители! Припомнямъ тази дата, безъ да споменавамъ много други, които презъ течение на дветѣ войни, и като командиръ на миноносецъ, и като заемащъ отговорни ръководни служби, азъ имахъ възможността да ги преживѣя.

Значението и ползата отъ създаването на единъ добре организиранъ корабенъ паркъ по Дунава е било схващано още преди освобождението ни отъ ръководителитѣ на турската официална власт, въ лицето на единъ отъ нейнитѣ голѣми организатори, Митхадъ паша. Тогава той е издействувалъ и сж били купени турски пѣтнически параходи, за да създадатъ едно правилно урегулиране на превознитѣ такси на пѣтници и стоки въ връзка съ експлоатацията, която се е вършела отъ съществуващитѣ тогава чужди параходни компании. Нека ви забележа, че все пакъ по онова време е имало много дървени платноходи стрени и управлявани отъ българи и то изключително съ български екипажи. Нѣкои отъ тѣзи каитани, добре запознати съ режима на рѣката Дунавъ, впоследствие сж взели участие при освободителната ни война, като сж послужили като лодчани при преминаването на Дунава при Свищовъ, а впоследствие тѣзи лодчани постигнаха въ българската военна флотилия. Такива бѣха братята Димитъръ и Петко Русеви.

Поменавамъ ви всичко това, за да ви обѣрна просѣтеното внимание, да си изясните отъ какво голѣмо значение е предложениятъ законопроектъ, чрезъ който вие ще турите основитѣ на държавното корабоплаване, чрезъ което ще се даде възможностъ да имаме: сигуренъ и евтинъ превозъ за произведенитѣ чрезъ българския трудъ произведения; да превозваме необходимитѣ ни материали и стоки съ евтини навла, да ги имаме предложени на нашитѣ купатели на сравнително износни цени; да подготвяме добри, опитни корабни служители отъ разнитѣ специалности, които да познаватъ много добре режима на рѣката Дунавъ и измѣнението на фарватера. Защото, г. г. народни представители, мнозина отъ васъ още не сж били родени, когато чрезъ малки усилия и поради непознатото измѣненията на течението на рѣката Дунавъ, намъ ни се отне голѣмиятъ островъ срещу Свищовъ, нареченъ „Магарешкия“ и се присѣдини къмъ територията на кралство Ромъния. Сѣщиятъ стана причина да се проучи фарватерътъ наново и да се установи нова граница, която и досега е въ сила. При тѣзи проучвания се направиха замѣнявания на нѣкои острови между Ромъния и България, при които замѣнявания ние бѣхме въ минусъ въ доста квадратни километри територия. Така че, чрезъ създаването на корабоплавателенъ паркъ, ние ще подготвимъ неусѣтно хора по разнитѣ специалности и специално по рѣката Дунавъ.

Г. г. народни представители! Както и по-рано ви казахъ, турското правителство е подкрепяло и закриляло своитѣ подданици по Дунава, въ болшинството си българи, а най-важното — че мнозина отъ притежателитѣ на платноходи сж били чисти българи.

Съ създаването на нашето княжество, поради недогледство и непознаване достатъчно въпроса, не се положила достатъчно и подходящи грижи за покровителстване на тѣзи платноходи, и тия платноходи постепенно постепенно изчезнаха.

(Послѣдното мѣсто заема подпредседателътъ г. Димитъръ Пешевъ)

Презъ същото това време нашата северна съседка, отъ подданицитѣ на която имаше много малко, които се занимаваха съ носене службата по Дунава, знаейки твърде ясно какви държавни нужди ще се удовлетворятъ съ създаването на подходящъ персоналъ, тя системно наложи на всички корабоплавателни дружества непременно да приематъ въ своитѣ екипажи и подготвятъ специални по всичкитѣ кораби, които пристигатъ по ромънскитѣ пристанища. Впоследствие ние виждаме, че Ромъния създаде единъ плавателенъ паркъ, който и днесъ е единъ между първитѣ по Дунава. Азъ горещо препоръчвамъ на всички васъ, г. г. народни представители, да намърите и отдѣлните време, за да направите едно само пътуване съ нашитѣ кораби, приспособени отъ влъкачи, по Дунава — служба, която се създаде презъ 1935 г. — за да можете да видите интереса и ползата, която тѣ принасятъ на нашето крайбръжно население. Азъ по-нататъкъ ще си послужи съ цифри и данни, за да ви убедя доколко навремененъ е настоящиятъ законопроектъ.

Бѣхме достигнали до положението, поради тая незаинтересуваностъ къмъ Дунава, че всичкитѣ ни — стокова, пътничка и пощенска — служби да бждатъ извършвани само отъ чужди кораби, а българскитѣ трицифъта да не се явяваше по Дунава, а като изключение да се развѣва само върху останалитѣ български военни кораби и катери. Азъ не мога въ този моментъ да не ви обърна внимание, че, поради недогледство, поради незаинтересуваностъ, ние имаме, всичко на всичко, единъ единственъ държавенъ понтонъ, вмѣсто по всичкитѣ пристанища да имаме свои удобни понтони, върху които да заставяме чуждитѣ кораби, били тѣ пътнически или пъкъ други, които случайно сѫ пристанали на нашитѣ пристанища, да акостиратъ на държавния понтонъ и презъ всичкото време да бждатъ подъ окото на нашитѣ митнически власти. Но ние бѣхме допуснали всички параходни дружества да иматъ свои собствени понтони и окото на българската държавна властъ, по този начинъ, да бжде разхвърлено, за да не може да види ясно онова, що ставаше вътре въ корабитѣ и шлеповетѣ. Тѣ бѣха станали толкозъ надменни, че азъ и сега като че ли предъ себе си гледамъ, когато презъ 1909 г. българската военна яхта „Крумъ“ съ два шлепа, натоварена съ конски съставъ, специално предназначенъ отъ Русия за нашата армия, точно такива горещини, като сегашнитѣ, когато бѣха наблъскани въ тремоветѣ и на палубата, и ние съ всички усилия вървѣхме депоночно, за да стигнемъ чакъ по-скоро на родния брѣгъ и ги разтоваримъ, и приставаме на единъ отъ най-удобнитѣ понтони въ Никополъ, чужденецътъ нахално да отхвърли вѣжето, да не позволи приставането на нашия корабъ. Разбира се, въ този случай той си получи онова, което заслужава, но всетаки огорчението на всичкия екипажъ остана да съществува за дълго време.

Нѣкога царьтъ-отецъ, Негово Величество Царь Фердинандъ, който, бродейки по покрайнинитѣ на нашето отечество, познавайки необходимостта отъ търговски и воененъ флотъ, бѣ написалъ думитѣ: „Българи, обичайте морето, пазете своитѣ брѣгове“ — една истина, която, за съжаление, нашиятъ народъ много за дълго още нѣма да оцени правилно и по достоинство. Но въ замѣна на това всички морски офицери, които сѫ имали възможността да обикалятъ далечинитѣ на свѣта и разнитѣ морета, създадоха още тогава идеята на тѣй наречената организация за пропагандиране идеята на морето и Дунава и за използване на всичкитѣ блага по воднитѣ пътища — една организация, която, поради стеклитѣ се тогава военни събития — балканската и обоевропейската войни — не бѣхме въ състояние да реализираме. Отъ 1920 г. тая организация започна да убеждава предимно българската интелигенция въ необходимостта за създаването на единъ народенъ корабоплавателенъ паркъ, на първо мѣсто по Дунава, заради туй, защото тамъ най-тежко бѣхме атакувани и уязвени. Вамъ ви е известно, че въ 1913 г. ние бѣхме изолирани отъ външния свѣтъ и нашитѣ военни кораби бѣха потопени, по зла необходимостъ, и ние нѣмахме възможностъ да отидемъ въ Централна Европа, за да изнесемъ състоянието, въ което се намираше нашата държава. Тая пропаганда даде своя резултатъ. Нѣколко конференции сѫ се свиквали съ единствената целъ да се намърятъ срѣдства и възможности, за да може да се създаде най-необходимиятъ корабенъ паркъ. Благодарение на тая агитация и съдействието на Съюза на моряцитѣ, най-после можа да се намѣри отзвукъ за постигането на поставената целъ. А този отзвукъ днесъ се изразява въ представения на васъ законопроектъ — да се разреши на Дирекцията на българскитѣ държавни желѣзници и пристанища да сключи единъ заемъ отъ 170.000.000 л., съ който ще се цели да се доставятъ, на първо време, три пътнички па-

раходи, два влъкача и четири моторни шлепа, приспособени за изнасяне на българскитѣ земеделски продукти.

Г. г. народни представители! Азъ не знамъ дали има нѣкой българинъ, който да е живѣлъ покрай Дунава и който да не е чувствувалъ огорчение, когато вижда какъ всѣки денъ по нѣколко пъти минаватъ транспорти подъ чужди знамена, а българскитѣ трицифъта се мѣрка много малко. Но ние трѣбва да поздравимъ г. министра на желѣзницитѣ, специално г. министъръ Йововъ, и българското правителство, че сѫ съумѣли да убедятъ Българската земеделска банка да отпусне сумата 170.000.000 л., за да се създаде този необходимъ корабенъ паркъ, който, вѣдвамъ, ще допринесе не само за удовлетворяване културнитѣ нужди на България съ създаването на това сближение съ Централна Европа, но той, преди всичко, ще донесе и материални блага, за да се разрешаватъ и други, по-големи, отечествени задачи, каквито историята нѣкой път ще ни предопредѣли да разрешаваме.

Вие знаете, че следъ присъединяването на Австрия къмъ Германия се замисли и, вѣроятно, въ 1942 г. ще бжде изпълнена програмата, която е вече начертана и оповестена, за прокопанването на отдавна замисления каналъ Рейнъ—Майнъ—Дунава, а отъ тамъ презъ Русе, презъ Варна — за близкия Изтокъ. Азъ мисля, че това е първата предпоставка, за да не бждемъ ние изненадани и оставени назадъ въ подготовка на материалъ и персоналъ, подходящъ за целитѣ на корабоплаването. Подиръ туй като че ли втората предпоставка ще бжде да се замисли още отсега откриването на свободна митническа зона въ Русе и Варна, за да можемъ да отклонимъ трафика отъ Долния Дунавъ, който е неблагоприятенъ за плаване почти презъ цѣлата година. Вие знаете тоя опитъ, който направихме съ три кораба, които държавата днесъ използва по Дунава. Ние можемъ да плаваме почти презъ цѣлата крѣгла зима, и само въ дадени случаи, когато времето не позволява, параходитѣ се прибиратъ въ най-близкото пристанище. Прогрестътъ, който ние направихме по отношение изучаванията върху режима на Дунава, прогрестътъ, който ние направихме съ проучванията по създаването на нѣколко големи подходящи пристанища, и прогрестътъ, който ние правимъ въ тоя моментъ съ скромнитѣ срѣдства, които държавата отдѣля за създаване зимовища на параходитѣ въ Русе, Ломъ, Акчаръ и Чифтеларъ — всичко това ни подсказва, че и въ най-неблагоприятни времена, до последния моментъ, ние ще можемъ да поддържаме корабоплаването по Дунава и да удовлетворяваме нуждитѣ на крайбръжното население.

По-рано, когато тая служба се изпълняваше отъ чуждестранни корабни дружества, тѣ прекратяваха твърде рано и откриваха често много късно своитѣ плавания, а презъ туй време интереситѣ на крайбръжното население и интереситѣ на търговията страдаха.

За да ви освѣтля отъ малко-малко и да ви стане ясно отъ каква грамадна полза е и какъ се е развивалъ трафикътъ, поради създаването на чисто наше корабно плаване, азъ ще си послужи съ следнитѣ цифри. Презъ 1935 г., когато за пръвъ пътъ се откри плаването съ наши кораби, сѫ превозени крѣгло 4.054 тона, презъ 1936 г. — 7.649 тона, а презъ 1937 г. — 7.645 тона. Пътници: презъ 1935 г. сѫ превозени 37.143 души, презъ 1936 г. — 121.784, презъ 1937 — 131.955 човѣка. До днесъ имаме вече много пъти случаи, когато службата е принудена да изпраща допълнителни кораби отъ нѣкое пристанище, за да взематъ изостаналитѣ пътници, заради туй защото наличнитѣ кораби не сѫ въ състояние да пренесатъ пътничитѣ и да удовлетворятъ нуждитѣ на желаещитѣ да пътуватъ по Дунава.

Това иде да ни подсказже действително колко навременно е замислено отъ г. министра на българскитѣ държавни желѣзници и пристанища да разреши въпроса за поръчката и набавянето на съответния подходящъ плаващъ корабенъ материалъ.

Азъ мога още да ви приведа и приходитѣ, които сѫ реализирани. Въ 1935 г. сѫ получени приходи отъ стоки 1.251.609 л., презъ 1936 г. — 2.251.779 л., презъ 1937 г. — 2.836.715 л. А отъ пътници: презъ 1935 г. — 2.043.772 л., презъ 1936 г. — 3.360.944 л., а презъ 1937 г. — 3.896.386 л. Или общо отъ стоки и пътници сѫ получени приходи: презъ 1935 г. — 3.295.361 л., презъ 1936 — 5.612.723 л. и презъ 1937 г. — 6.755.101 л.

Нека освенъ туй да ви спомена, че сѫ изгорени и каменни вѣглища отъ мини „Перникъ“: презъ 1935 г. за 1.067.529 л., презъ 1936 г. за 1.964.842 л. и презъ 1937 г. за 2.338.036 л.

Заплати и порционни пари сѫ платени: за 1935 г. — 1.204.388 л., за 1936 г. — 1.952.817 л. и за 1937 г. — 2.134.449 л.

Отъ тия данни вие виждате какви срѣдства сѫ въ оборотъ. Тия срѣдства по-рано отиваха въ каситѣ на чужди



компания, не оставаха у нас, въ България. Подъ разни форми тѣ излизаха навънъ.

Е добре, г. г. народни представители, вие виждате, че съ създаването на този парк, както той е замисленъ, персоналътъ ще се увеличи, ще се създадатъ нови обекти и ще можемъ не само да изнасяме българскитѣ земеделски произведения, но ние ще имаме и възможностъ да взематъ участие въ трафика, който впоследствие, *volens-nolens*, ще се наложи да минава по голѣмата водна артерия, Дунава, за да следва своя пътъ къмъ Изтока. Само онзи, който не е следилъ превоза на всички стоки, които идватъ отъ Далечния Западъ къмъ Ориента, той нѣма да може ясно да схване голѣмитѣ ползи, голѣмото раздвижване, което ще настѣпи по нашия брѣгъ. Ако ние не създадемъ този парк, ако пъкъ, го едни или други причини, намѣримъ нѣкой доводъ, за да отклонимъ създаването му, азъ смѣтамъ, че ние ще извършимъ една грѣшка, за която бъдещитѣ поколения нѣкога ще ни упрекуватъ въ недостатъчна и несвоевременна предвидливостъ. Ние и безъ туй сме малко закъснѣли, заради туй защото, г. г. народни представители, купуването на кораби съ специално назначеніе не става въ кратко време. Тѣ не сѣ готови на пазара, както обикновена шандартна стока; тѣ се поръчватъ по специални условия, по специални начини, изработването имъ изисква сравнително доста и продължително време и ако вие днесъ не вземете това решение, бъдете увѣрени, че не по-рано отъ края на 1940 г. може да имаме тия плавателни съдове.

Азъ знамъ, че мнозина може би ще повдигнатъ въпроса: дали е належашо въ този моментъ да се отдѣлятъ срѣдства за създаването на корабенъ парк. Да, г. г. народни представители, вѣрно е, че има много въпроси, за които се изискватъ срѣдства, но единъ отъ въпроситѣ надъ въпроситѣ е, преди всичко, ние, които желаемъ да създадемъ единъ добъръ поминѣкъ, които мечтаемъ да дадемъ на българския трудъ едно достатъчно и задоволително възнаграждение, въ този моментъ ще трѣбва да се обединимъ отъ лѣво до дѣсно около тази идея — да създадемъ единъ корабенъ парк, за да можемъ действително да отговоримъ на нуждитѣ на бъдещитѣ перспективи на нашия експортъ. Едновременно съ това ние ще задоволимъ и нуждитѣ на крайбрежното население.

Г. г. народни представители! Нека въ този моментъ пакъ да повтора набитата въ българската глава отъ заинтересувани народи мисль, че отъ българина добъръ морякъ не става. И отъ балканската война, и отъ създаването на първото българско параходно дружество, и отъ туй, що имаме днесъ на Дунава, вие виждате, че българинътъ и като морякъ даде достатъчно доказателства, че той знае да владѣе борбитѣ не само тукъ и тамъ, но и всрѣдъ буритѣ, и врѣдъ морскитѣ вълни и далечъ въ океана, (Ржкоплѣскания) за да разнася българското име, българския трицветъ далечъ отъ своето отечество, и да покаже, че действително тамъ нѣкъде на брѣговетѣ на Черно море и на Дунава има единъ малтъкъ народъ, живащъ, постояненъ, волеви, вълнушенъ отъ желанието, както въ миналото е далъ голѣмъ приносъ въ свѣтовната култура, така и днесъ да вземе дѣлъ въ тази свѣтовна култура — единъ народъ, който желае да бѣде зачитанъ по достоинство, единъ народъ, който, въпрѣки своитѣ лични недостатѣци, ще намѣри начинъ и срѣдства да ги преодолѣе, за да докаже, че действително той има правото на съществуване подъ лжчитѣ на слънцето и може да се бори съ неголитѣ, които му се поставятъ отъ тукъ и отъ тамъ.

Българскитѣ моряци знаятъ много добре, че тия въпроси, както въ миналото, па може би и досега, не се схващатъ правилно отъ мнозина властимащи и отъ мнозина непознаващи компетентно въпроситѣ по транспортната служба и ползата отъ създаването на роденъ търговски и воененъ флотъ, но тѣ знаятъ, че има единъ, който най-добре познава тази служба съ всичкитѣ ѣ тѣнкости, който не веднажъ се е борилъ съ черноморскитѣ вълни и е показвалъ, че е достоенъ морякъ не само въ морето, но и въ житейскитѣ бури, че той е тѣхенъ любимецъ, тѣхенъ покровител, комуто тѣ отправятъ всѣкога своята признателностъ за подкрепата и поддрѣжката, която той по достоинство имъ е давалъ — това е Негово Величество Царьтъ на българитѣ Борисъ III. (Продължителни ржкоплѣскания)

Г. г. народни представители! Азъ отправямъ къмъ всички васъ единъ зовъ: за да можете да имате ясна представа отъ ползата за създаването на скромнъ националенъ флотъ на Дунава и на морето, не само да отдѣлите време да пропътувате по Дунава, но да бихте намѣрили възможности, каквито въ миналото се дадоха на народнитѣ представители отъ XXII-то обикновено Народно събрание, по ходатайство на тогавашния министъръ на желѣзницитѣ, за едно безплатно пътуване, срещу скромното плащане

са, а на най-необходимитѣ разходи, да образувате една група, за да направите единъ излетъ въ близкия Ориентъ съ български параходи, да видите Александрия, Портъ-Саидъ, Кайро, да видите каква е била културата на земята преди 7.000 години и да се убедите, че не всички хуманитарни идеи, които ни се лансиратъ, сѣ примамливи, че има реалности, надъ които ние, като народни избраници, изпратени по достоинство отъ нашия народъ, трѣбва да промишляваме, заради неговата духовна, материална и морална култура. Вие ще се върнете обнадеждени заради туй, защото познанията не се черпятъ само чрезъ четене, а се черпятъ и отъ пътувания, така, както казва и народната мъдростъ: който много е ходилъ, който много е видѣлъ, той много знае, неговата наметь се опрѣснова и за много въпроси той ще има една ясна представа. Не всичко се върти така, както ние го мислимъ; има закони за които ние като политици трѣбва да имаме една ясна представа.

**И. Петровъ:** Тази екскурзия трѣбва да се направи съ български плавателни съдове.

**Петъръ Стояновъ:** Да, обезателно, за да видите какви сѣ тѣ.

**И. Пастуховъ:** Направете го това много е хубаво, и ние като историци ще отидемъ. (Веселостъ)

**Петъръ Стояновъ:** Азъ съжалявамъ, че нѣма тукъ г. Нейковъ, за да ви каже кой осуети тази екскурзия.

**А. Станковъ:** Този паркъ така, както се проектира сега, ще бѣде ли достатъченъ?

**Петъръ Стояновъ:** Г. Станковъ! Азъ смѣтамъ откровенно и искрено като специалистъ, толкова, колкото познавамъ въпроса, колкото силитѣ ми сѣ позволявали да го проуча, че на първо време той паркъ ще бѣде предостатъченъ, особено за пътническото движение, но ако се засили износътъ, азъ смѣтамъ, че моторнитѣ шлепове ще трѣбва постепенно да бѣдатъ увеличавани. На първо време, обаче, той паркъ е напълно достатъченъ.

Г. г. народни представители! Ако по много въпроси ние трѣбва да бѣдемъ всички обединени като единъ, за да дадемъ доказателства, че действително държимъ смѣтка за голѣмитѣ обществени въпроси, които ще донесатъ полза на отечеството ни, не само морална, но и материална, азъ смѣтамъ, че по тоя въпросъ най-много ние трѣбва да бѣдемъ обединени и единодушно да приемемъ предложени законпроектъ, като дадемъ куражъ не само на г. министра на желѣзницитѣ, но и на цѣлия Министерски съветъ по-често да ни занимаватъ съ подобни въпроси, които ще донесатъ, преди всичко, благосъстояние на българския народъ, защото този, който има, може да плаща, а на този, който нѣма нищо, вие нищо друго, освенъ живота, не можете да вземете. Когато създадемъ начини и условия, при които българскитѣ народъ ще може да пласира своя трудъ на една най-подходяща цена и ще бѣде задоволенъ, тогава ще имаме просперитетъ на нашата държава, тогава ще разрешимъ правилно и много други културни въпроси. Но когато въ рѣшетѣ нѣма, ние ще останемъ само съ едни благопожелания.

Ето защо азъ завършвамъ, като моля да се съгласите всички единодушно да одобримъ този законпроектъ и да пожелаемъ на г. министра на желѣзницитѣ воля и енергия да поеме съ още по-голѣмъ куражъ работата, да не се олюшква тукъ и тамъ, поради ниски цени и дълги търгувания, а часъ по-скоро да видимъ реализиранъ този корабенъ паркъ и да можемъ дори въ наше време да се поздравимъ съ разрешението на единъ отъ най-сложнитѣ български въпроси, който ще допринесе тѣй много на нашето отечество. (Ржкоплѣскания)

**Председателствуващъ Д. Пешевъ:** Има думата народниятъ представител г. д-ръ Никола Сакаровъ.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Азъ бѣхъ записанъ да говоря пръвъ, обаче г. Петъръ Стояновъ ме помоли да се яви той по-рано на трибуната. Това бѣше добре, тъй като той е специалистъ, особено по една страна на въпроса, която азъ нѣмамъ възможностъ да засегна. А касателно търговската и финансовата страна азъ се облекчавамъ чрезъ това, което той каза, и ще говоря малко по-малко, отколкото първоначално мислѣхъ. Това ми бѣше атъм и желанието, когато счетохъ, че ще бѣде полезно той, като компетентенъ човекъ, да открие дебатитѣ по законпроекта.

Въ ентусиазма, съ който той звърши апела си къмъ народното представителство, азъ нѣмамъ причини да внасямъ никакъвъ дисонансъ, преди всичко заговя, защото азъ одобрявамъ законпроекта.

Необходимо е, г. г. народни представители, да разгледаме въпроса, който е предмет на дебатирания законопроект от три страни: финансов, търговско-стопански и военен. Известно е навсякъде и в всички времена, че плавателните съдове, използвани в мирно време за търговско-стопански цели, има условия и начини, и трябва да има такива, в случай на военни операции да бъдат пригодени и за новата задача, която им се поставя. Това, обаче, което засяга третата страна на въпроса, не е моя компетентност да го разглеждам в подробности — с него, вярно, ще завърша, като кажа само няколко думи. Аз ще се сира предимно на въпроса от търговско-стопанско и финансово гледище.

Нека най-напред разгледам финансовата страна на въпроса.

Въпросът, който зададе г. Ангелъ Станковъ, дали това е начало или е завършена система, считамъ, че се разрешава от отговора, който се даде от г. Петър Стояновъ, че се касае за едно начало. И като имамъ предвидъ, че се касае за начало, пакъ считамъ, съгледъ на предполагаемите достатъчно големи средства, необходими за осъществяването на единъ планъ в едно поотдалечено време, че финансовите мощности, под впечатление на които се намираме всички от вчерашната реч на г. министъра на финансите, не може да погръчат и да отклонят идеята, която гони законопроектът. И тогава, когато азъ считамъ, че това може да бъде, да речемъ една четвърт от предполагаемото за едно предвидено бъдеще, напр., от 15—20 години, пакъ трябва да приемемъ законопроект. Ние трябва да считаме, че и в съзнанието на г. министъра на железниците е така, а именно, че се касае за единъ планъ, да го наречемъ, 10—15 или 20-годишенъ, за който ще се търсят средства презъ 4 или 5 години — не зная добре подробностите сега в момента — но който планъ, естествено, с нашите финансови средства не ще е възможно да се осъществи напр. в течение на 2—3 години в тоя широкъ мащабъ. Следователно, ще се касае за периодични действия, при които ще бъде вярно, че ще се получат възможностите за осъществяването на този планъ.

Малко сме обезкуражени от факта, че се иска заемъ за тая цел от Българската земеделска и кооперативна банка. По-правилно би било от бюджетите, в течение на дълъг периодъ, да се намърят възможности, да се отделят средства за тая цел. Тъй както азъ познавамъ финансовото положение на страната, не виждамъ да е възможно на днешна дата да се намърят тия 170 милиона лева от бюджетните средства. Предвидъ на това, обаче, че за едно трайно време въпросът е сложенъ на базата на търговско-стопанските задачи, а тия задачи влизат и в задачите на Българската земеделска и кооперативна банка, азъ смятамъ, че тя може за такива цели да отдели средства. Не ще рече, че то трябва да стане така, щото да погръчи на нейната непосредствена задача. Но Българската земеделска и кооперативна банка не може да се откаже и от тѣзи на пръвъ погледъ косвени задачи, които сетне може да дадат и прѣко удовлетворение на нейните задачи, т. е. да допринесат за стопанското повишаване на страната, за улеснението на експорта на стопанските блага, за облагодетелстване на търговията с земеделските артикули.

Отъ проекта виждамъ, че фактически до следъ две години ще се изхарчат парите. Значи, до юний 1940 г. Българската земеделска и кооперативна банка на части ще трябва да тури на разположение на Министерството на железниците тѣзи средства. Но отъ мотивировката къмъ законопроекта и отъ това, което можемъ всички да мислимъ за нуждата от търговски флотъ по Дунава, комбиниранъ с варненския, бургазкия и въобще черноморския, за който азъ ще говоря по-после, трябва да заключа, че въ същност доставката на плавателните съдове е една задача на по-ранно време отъ две години. Даването на сумите в течение на това време трябва да го схванемъ в втората част на искането, а именно, че сумата е потребна и за построяката на магазини по железнопътното дѣло. Не ми е ясно нито отъ мотивите, нито отъ самия законопроект дали се касае точно за магазини по железнопътната администрация, които ще се намиратъ било по пристанищата, било по железнопътните краища по Дунава.

**Министъръ М. Йововъ:** По железнопътните общо.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Разбирамъ сега, че се касае общо. Следователно, това е една материя, която е по-право да си отидѣше въ бюджета, но изглежда, че пари не сѣ дали и затуй се прибѣгва до този начинъ. Искамъ да направя това разграничение, за да разбера сѣ какви суми се ангажира, преди всичко, Българската земеделска и кооперативна

банката. Разбирамъ, че се касае за тѣзи 150 милиона лева за корабите, а впоследствие и за останалите 20 милиона лева за магазините до 170 милиона лева. Даже ми прави добро впечатление, че заемътъ се дава сѣ една по-ниска лихва, както е и сѣ заемите за други подобни цели, както е и сѣ общинските заеми и подобни. Лихвата е 5%. Това е добре. Постепенно ще трябва да се работи и въ това направление, за да стигнемъ, въ връзка сѣ намаляване влоговите лихви, въ бъдеще къмъ още по-низъкъ процентъ на пласмента. Тоя заемъ е единъ голѣмъ, много важенъ пласментъ отъ търговско-стопанско гледище.

Другите условия, така, както сѣ наредени, сѣ финансово, технически леко разбираеми. Затова в туй отношение азъ нѣма какво да кажа. Ще си изгубя само времето, ако река да приказвамъ, а азъ искамъ да разгледамъ по-широко въпроса отъ търговско-стопанската страна.

Прочее, азъ имамъ предвидъ много нужди неудовлетворени още, изоставени, за каквито вчера ни загатна дори и г. министърътъ на финансите, като ни каза какъ е билъ принуденъ да прехвърля разходи отъ една година къмъ друга, да отлага плащания, или, ако получи отъ нѣкои приходи малко повече отъ предполагаемото, да ги дава за по-други нужди и пр. Но понеже всичките нужди въ финансовата и въ стопанската политика на страната трябва да се категоризиратъ споредъ тяхната важностъ, считамъ, че поставянето на този въпросъ на прѣво мѣсто не е грѣшка, напротивъ, че е полезно, защото, наистина, при едно категоризиране на нуждите тоя въпросъ ще трябва да го поставимъ всички на едно отъ първите мѣста, та дори и на най-първото. Значи, отъ къмъ тази страна не правя възражение, щомъ като Българската земеделска и кооперативна банка си е направила сметката, че може да даде тѣзи суми, че може да се лиши отъ тяхъ при сегашните нейни повече разполагаеми средства.

Но азъ не си правя илюзия да мисля, че тия за сега разполагаеми средства сѣ резултатъ на една интензивна дейтелностъ. Тѣмо обратното е вѣрно. Когато узнаемъ, че било въ Българската земеделска и кооперативна банка, било въ различните кооперации, било въ популярните банки, било въ частните малки и големи банки има излишни средства, това е признакъ, че работата не върви, а не обратното. Мнозина се заблуждаватъ, като казватъ: „Пари има, банките прашатъ отъ пари“. Тѣ прашатъ отъ това, че нѣма стопанска дейтелностъ, че извършватъ недостатъчно такава дейтелностъ. Това е обикновеното положение въ такива случаи. Има едно стѣгане на пласментите и едно прииждане на влогове, които създаватъ повече пари. Кооперативните съюзи и популярните банки даватъ на Българската земеделска и кооперативна банка повече пари — тѣ сѣ нейни кредитори. Тя ги задържа, защото се спѣва сега въ своята пласментна работа, има много претенции къмъ длъжниците и пр. и не може да действа както прилича. Затова има повече излишни средства. Но колкото да сѣ на прѣвъ погледъ излишни тия средства, предупреждавамъ сѣ една дума, че такъвъ голѣмъ институтъ, какъвто е Земеделската банка, споредъ закони и по необходимостъ на една добра търговска и стопанска политика, трябва да си запази най-малко половината отъ сегашните свои налични средства, за да посрѣща при нужда влоговете, които сѣ на нейните кредитори. Та да не си въобразяваме, че въ черпене на средства отъ Земеделската банка можемъ да отидемъ до крайности и, като не ѣ върнемъ парите, да ѣ пратимъ къмъ фалимента. Това, разбира се, не се мисли, но азъ правя само едно предупреждение, защото виждамъ, че доста много апетити има по тая работа. Предупреждавамъ да не се настоява за много големи суми, защото, че сѣ разчепка положението, ще се разбере, че тая работа не почива на много реални основи или, по-право казано, ако речемъ да се ликвидиратъ сметките, не зная дали ще може да бъде платено дължимото отъ нея.

Това имамъ да кажа по тоя пунктъ и свършвамъ. Понее подиръ единъ-два дена ще говоримъ по заема на Дирекцията за храноизноса, тамъ ще ви кажа други подробности по тая материя.

Сега не виждамъ тукъ мнението на г. министъра на финансите, но, разбира се, проектътъ е миналъ презъ Министерския съветъ и неговото съгласие е взето. Следователно, споръ не може да става, че министърътъ на финансите се е счелъ сѣ това. Едно не зная, дали той не е казалъ, че изобщо по тая материя да не се мисли, че въ бъдеще може да става нѣщо сѣ бюджетни средства. Като го слушахъ вчера, така нѣкакъ това ми мина презъ ума. Но дано не е така или, по-право, дано подиръ 4—5 години положението бъде по-добро, макаръ че има много основания да се мисли, че подиръ една, две, три години положението ще бъде по-лошо. Това е *entre nous*, за насъ, но това си е така; по него ще се мотивирамъ утре или други

ден, когато ще говоря по заема на Дирекцията за храноизноса. За нашите желания европейската конюнктура не предвещава надежди, ами малко смущава. Обаче азъ не съм песимистъ да ви плаша; само гледамъ да ви отдръпна малко назадъ, за да не тръгнете много напредъ и да съберкате.

Сега по търговско-стопанската страна на въпроса. Тя е центърът на проекта. Министерството не е поменалъ никой другъ въпросъ, понеже, очевидно, смѣта, че този е актуелниятъ въпросъ. И, действително, въ качеството му министъръ на желѣзницитѣ, той друго сега нѣма какво да ни разправя. Въ качеството му генералъ отъ запаса, той има и други работи въ главата си, но сега въ тоя моментъ не ни занимава съ тяхъ.

Търговско-стопанската страна на въпроса не е, г. г. народни представители, отъ скорошна дата. Много право каза г. Петъръ Стояновъ, като цитира Митхадъ паша че той направилъ първата желѣзница на Балканския полуостровъ — Русе—Варна, макаръ съ английски капиталъ.

**И Разсукановъ:** Той създаде и Земедѣлската банка.

**Д-ръ Н. Сахаровъ:** Земедѣлската банка изцѣло е основана отъ него. Това е било едно великолепно дѣло. Човѣкъ е билъ единъ голѣмъ реформаторъ на своята държава. — Но азъ считамъ, че трѣбва да дадемъ заслуженото на дейците, ако не за първитѣ две десетилѣтия на нашия политически животъ, който е преплетенъ съ много политически бури и не е могълъ да има спокойствие за пълно и системно развитие на търговско-стопанската дейностъ, то откога се създадохъ търговско-индустриалнитѣ камари. Оттогава у насъ се е изтъква въскога търговско-стопанската страна на тоя въпросъ. Азъ съмъ читателъ на докладитѣ на търговско-индустриалнитѣ камари отъ 40 години насамъ и трѣбва да ви кажа, че Русенската и Варненската търговско-индустриални камари едва ли не въ всѣки свой годишенъ докладъ изтъкватъ въпроса за необходимостта отъ черноморски и дунавски, респ. варненски и русенски флотъ. Това го е имало винаги въ тяхнитѣ доклади. Обаче претенциитѣ, които сѣмъ повдигани отъ страна на мнозина, сѣмъ отлъчвали идеята. Не се е мислило ясно и сериозно за държавенъ флотъ, за какъвто е трѣбвало да става дума, а се е мислило винаги, ако може, да стане нѣщо на частни акционерни начала. Още повече, че погрѣшно се е намирало, какво нашиятъ черноморски флотъ кучалъ, понеже въ него твърде много се е мѣсила държавата. Но за Русе, касателно Дунава, имаме едно изложение, още отъ преди 30 години, на тогавашния секретаръ на Русенската камара, за значението на Дунава и необходимостта отъ дунавски флотъ. Едно твърде крупно съчинение, което мина като докладъ въ самата търговска камара, съставена отъ твърде компетентни хора, които трѣбваше и можеха да боравятъ съ тия въпроси. Борбата около постройката на желѣзницата за Свищовъ, около прокарването на желѣзницата София—Ломъ и Видинъ и борбата около постройката на желѣзницата Русе—Търново, старитѣ проекти за тия желѣзници, винаги сѣмъ свързани съ значението на Дунава, респ. съ значението на търговския флотъ по него. И сега, преди 6 години, въ Министерството на земедѣлието бѣше образувана комисия все по сѣщия въпросъ, понеже и тогава въпросътъ бѣше много наболенъ. Понеже по нѣкои съобщения не се стигна до резултатъ — а трѣбваше да се стигне — ние и сега се намираме предъ сѣщия въпросъ. Трѣбва да кажа, обаче, че, съобразно съ промѣнитѣ въ съзнанието на известни срѣди за значението на нашата външна търговия и за изходнитѣ пунктове на тая търговия, се е измѣнявало и гледището за значението на Дунава. А Видинъ, Ломъ, Свищовъ и Русе не сѣмъ престанали да считатъ, че въпросътъ за Дунава и въпросътъ за съответни желѣзнопътни крайове на известни вѣзли, за тяхния стопански и търговски животъ, е на първо мѣсто. Та дори и сега, преди нѣколко дена, ние получихме едно много основателно изложение отъ Видинския край, че за тяхъ това е една първа необходимостъ. Азъ съмъ се училъ преди 38—40 години въ Свищовската търговска гимназия и зная, че центърътъ на въпроситѣ за Свищовъ е билъ винаги дунавскиятъ флотъ и желѣзница. Съ таквъ флотъ пристанищата Свищовъ и другитѣ пристанища по Дунава трѣбва да запазятъ своето значение. Значи, споръ по това не съществува.

Но сега, какво нѣщо по-особено има? Сега има нѣщо по-особено, къмъ което ни подтиква търговско-стопанската дейностъ на всички държави по цѣлото течение на Дунава, като почнемъ съ Германия и свършимъ съ Ромѣния. Преди всичко — както г. Петъръ Стояновъ помена нѣколко момента отъ развитието на тая политика по Дунава — стремехътъ на германския флотъ по цѣлото течение на Дунава. Тоя стремехъ засегна всички и до голѣма сте-

пень — нашитѣ съседни ромѣнитѣ. Особено въ най-последното време отъ тази година, когато се извърши аншлусътъ на Австрия къмъ Германия. Тукъ отварямъ една скоба. Може мнозина да мислятъ, че аншлусътъ е станалъ съ съгласието на Австрия. Моето лично мнение е, че той е станалъ по единъ твърде насилнически начинъ.

Отъ този моментъ вече въпросътъ за Дунава добива много голѣмо значение за всички и за насъ. Тукъ вече ще играе роль не само обикновената необходимостъ отъ търговско-стопанскитѣ задачи и тяхното съзнаване, но и едни други вече възможности, които може да ни се представятъ, или могатъ да ни се създадатъ сега или после, въ много по-близко или по-далечно време. Азъ зная пропагандата на всички чужди дружества по дунавското корабоплаване; зная пропагандата отъ преди 7—8 години на чехско-австрийскитѣ компании; зная пропагандата на унгарскитѣ и ромѣнскитѣ компании. Разбирамъ и пропагандата сега вече на Германия като замѣстница на Австрия. Всички иматъ голѣми аргументи: първо, много мѣчно се организира флотъ; второ, много скъпо струва тъй за превозитѣ; и, трето, има много голѣма взаимна конкуренция на съответнитѣ предприятия — защо да не се използва? Това е възражението на нѣкои срѣди и въ България. Азъ именно тукъ искамъ да се различа отъ тези, които наблюдаватъ сега на тоя въпросъ. Ако времето можеше да бѣде така спокойно, както преди 2—3 десетилѣтия е текло, тия аргументи още може да иматъ значение. Или пъкъ, ако се мисли само за търговската страна, за калкулацията на съответнитѣ разходи, които трѣбва да има предвидъ всѣка търговия, когато ще използва транспортнитѣ срѣдства, тогава тия аргументи може да иматъ значение. Сега моето мнение е, че както едно време за южно-българскитѣ желѣзници българската държава трѣбваше да плаща известни рефакции, за да прави отклонения на тогавашния трафикъ, поддържанъ отъ бившата желѣзнопътна администрация, наречена С. О. до 1908 г., за къмъ Деде-Агачъ, така сѣщо и по отношение на паракходното дѣло се оправдаватъ априори, при добра смѣтка, рефакции, премии, или каквито да било други добавки отъ съответната държава, за да може да се укрепи флотъ съ огледъ на стопанството и съ огледъ на народната отбрана.

Значи и тогава, когато евентуално, за първото време на действителностъ на единъ таквъ флотъ, неговитѣ инвестиционни разходи ще бѣдатъ тежки, може би, ако се постави задачата да се амортизиратъ въ много късо време, то ще трѣбва да се калкулиратъ разходи, които сѣмъ много повисоки отъ евентуалната конкуренция, която биха направили чуждестраннитѣ компании, и тогава за съответнитѣ търговски срѣди, които не могатъ да работятъ на международния търговски пазаръ съ минуси, ще трѣбва да се намѣри начинъ, чрезъ премии и рефакции, да бѣдатъ евентуално подпомогнати.

Отъ даннитѣ, които преди малко г. Петъръ Стояновъ каза, трѣбва да заключимъ, че презъ тези три години, при съвсемъ малко плавателни съдове, резултатътъ отъ нашето крайбрежно корабоплаване за стоки и пътници е благоприятенъ. Напредъкътъ е добъръ, не казвамъ, че е много бързъ, но на всѣки случай е утешителенъ. Но азъ мисля, че не се касае само за този отлъченъ въпросъ, а се касае за единъ флотъ, който, както се каза съ основание, ще развѣва българското знаме не само въ каботажно отношение, а ще има значение въ връзка съ този каналъ, който къмъ 1941 г. ще трѣбва да бѣде завършенъ — каналътъ Рейнъ-Майнъ-Дунавъ-Черно море. Ето тукъ се откриватъ и нашитѣ задачи.

Тѣзи наши задачи сѣмъ преплетени съ два въпроса, които сѣмъ свързани както съ Русе, така и съ Варна. Азъ не дѣля дунавския флотъ отъ черноморския и не считамъ, че се намираме въ онуй време, когато въ България карикатуристѣ се подиграваха съ дунавския флотъ и го представяваха като нѣщо смѣшно — и азъ съмъ билъ подъ това влияние — когато лекомислени карикатуристи ни забавляваха съ разни карикатури за по-лесно смилане на храната. Всичко това, обаче, ни докара до туй положение, че сега да бѣдемъ въ единъ голѣмъ импасъ и сега да започнемъ, следъ толкова години, системна работа за създаването на единъ търговско-стопански флотъ. Това може да се повтори и сега, защото, да се помни добре, думитѣ „почтено, честно, лоялно“ ги чуваме постоянно и сега, по капиталътъ, който действува отъ вънъ и който въ случая по въпроса за плаването по Дунава е засегнатъ, оказва много голѣмо влияние и може много пера да наостри да пишатъ доста съблазнителни работи за офѣзи, които не биха желали да има въ България таквъ флотъ.

**Т. Кожухаровъ:** Въ България такива пера нѣма.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Предполагамъ, че може да се намф-  
рятъ такива. Азъ си рекохъ да не турямъ нищо въ скоби,  
защото, ако туря нѣкоя афера въ скоби, това ще бѣде лошо.

Г-да! Щомъ положението е таково, ясно ви е, че моята  
пледоария отива дори и до тамъ, че, ако евентуално въ  
първо време известни жертви ще трѣбва да се направятъ  
отъ фиска, евентуално отъ бюджета на Дирекцията на же-  
лѣзницитѣ и пристанищата, която е автономна, и това може  
и трѣбва да стане, щомъ се налага отъ изпълнението на тран-  
спортната служба. Целта е да се намфримъ, наистина, при  
условия на предполагаемитѣ комбинации, при едно по-бла-  
гоприятно положение, което да ни доведе до сравнителна  
стопанска независимостъ, която пъкъ да бѣде предисловие  
на една наша политическа независимостъ. И затуй наблег-  
нахъ на станалото съ аншлуса.

Г. г. народни представители! Държавитѣ, които лежатъ  
особено по сръдното и долно течение на Дунава, сж, съ  
изключение на Чехословакия, всички сж почти еднаква  
стопанска структура като България. Това е изходната  
точка на всички наши планове, защото разликитѣ въ насе-  
ление, разликитѣ въ територия на Ромъния, на Югославия  
сж противъ насъ; тия държави сж по-голямъ, по стечение  
на обстоятелствата въ края на войната. Докато мирнитѣ  
договори не сж ревизирани, положението ще е това; съ  
него ние се считаме по необходимостъ. Значи, тѣ сж въ по-  
благоприятно положение. Обаче тѣ сж въ по-благоприятно  
положение още и въ това отношение, че по сухо сж по-  
близо до всички други централни и западно-европейски па-  
зари. Следователно, нашето желание сега е да се прибли-  
жимъ къмъ тия пазари съ наши сръдства и при по-евтини  
условия. Наистина, пътятъ е правъ географски, желѣзници  
има, обаче всѣка една държава, която има своя стопанска  
структура, има си своя стопанска и търговска политика и  
тя се старае по всѣкакъвъ начинъ, особено сега въ ерата  
на автаркията въ сръдна Европа, дирижирана отъ Герма-  
ния, да има изключително своя възможностъ за износъ на  
сви артикули и по възможностъ по-малкъ вносъ на чужди  
артикули. Ние често приказваме, а въ бъдеще още повече  
ще приказваме на тази тема: ние трѣбва да произвеждаме,  
ние трѣбва да изнасяме. Съвършено вѣрно. Ами и въ Бъл-  
гария приказватъ сжщото, въ Букурещъ приказватъ сж-  
щото, въ Прага говорятъ сжщото, въ известни отношения  
и въ Атина казватъ сжщото. Въ Австрия, въ Виена до онзи  
денъ не казваха точно сжщото, понеже е друга стопан-  
ската ѣ структура. Виена бѣше най-главното пристанище на  
Прага. Сега, понеже Австрия — Виена е стопанска врата  
презъ Унгария къмъ Черно море за германската индустрия,  
трѣбва да считаме предварително, че всички държави ще  
издигатъ прѣчки, защото всѣка една се ръководи отъ сж-  
щитѣ принципи. Сжщитѣ цитати се правятъ отъ разни учени  
въ миналото и настоящето, сжщитѣ възгледи и сжщитѣ  
гледища се поддържатъ отъ министритѣ на търговията и  
външнитѣ работи. И се явява едно положение, отъ което азъ  
най-много се плаша — то е крайтъ и на автаркията. То ще  
доведе до сътресения всички тия държави, които сж напъ-  
вали своитѣ сили само къмъ увеличение на еднакъ имъ  
износъ и къмъ по-голямо намаление на вноса. Тази опас-  
ностъ сжествува. И затуй азъ не мога да се увличамъ отъ  
широката и голѣма автаркия; и затуй тази автаркия не  
предвещава на Германия добро. Ние, обаче, сме принудени  
отчасти къмъ автарически стремжежи, понеже тѣ сж сжщитѣ  
и въ другитѣ страни. Да вземемъ единъ малкъ примѣръ.  
Ние напъваме нашитѣ сили къмъ износъ на плодове — на  
сливи и грозде. Похвалихме се. Добре. Влѣзохме въ лон-  
донския пазаръ презъ 1935 и 1936 г. съ плодове, съ грозде  
влѣзохме презъ 1937 г. и сега въ 1938 г. се канимъ да влѣ-  
земъ. Всичко това е много хубаво, обаче едно да се помни:  
че въ 1935 и 1936 години имаше едно особено условие —  
че една държава по отношение на износа на сжщитѣ арти-  
кули бѣше излѣзла отъ строя, това бѣше Италия; въ  
1936 и 1937 г. бѣше излѣзла отъ строя за износа на подобни  
артикули и Испания. Въ това отношение само Южна Фран-  
ция бѣше въ друго положение. Добре, но югославската  
политика е сжщата — пакъ за износъ на плодове, пакъ за  
износъ на грозде, пакъ за износъ на храни. А това е и бъл-  
гарскиятъ износъ. Това не е толкова ромънски износъ, но  
това е гръцки износъ на другъ родъ грозде и плодове. Това  
е политика на всѣка една държава. И затова всички тѣ за-  
почватъ да се състезаватъ помежду си. И вие виждате какво  
е положението сега. Дори германскиятъ пазаръ, който има  
голямъ интересъ да бѣде за насъ изключителенъ, и той въ  
края на 1937 г. вече се колебае по отношение вноса на тия  
артикули, защото си има свои съображения: не може да се  
лиши отъ своитѣ търговски сношения съ други подобни  
като насъ държави, къмъ които, както и къмъ насъ, има  
свои политически тенденции. Всѣки си има тия тенденции.  
Ние, като сме настрана, като сме съзнателно изолирани, да

не би случайно да попаднемъ въ чужди лапи, безъ да по-  
дозираме това, тъй като нашата фактическа стопанска не-  
зависимостъ толкова повече се застрашава, колкото повече  
се увеличава процентътъ на вноса у насъ, срещу нашия  
увеличенъ износъ въ нѣкоя, която и да бѣде държава, въ  
случая Германия.

Значи, ние трѣбва да видимъ приблизително какво съот-  
ношение можемъ да пазимъ, за да имаме, тъй да се каже,  
известни резултати: резерви на пазари, резерви на стношения  
съ известни държави. Нашитѣ стопански деятели трѣбва да  
държатъ смѣтка, че при известни политически комбинации,  
при известни издигания на бариери, митнически и други,  
които може да се явятъ — примѣрно, каквито сж тия между  
Полша и Германия постоянно отъ 10 години — ние трѣбва  
да бѣдемъ отъ малко-малко организирани, преосигурени.

Ето въ каква смисълъ азъ казахъ преди малко, че тази  
германска автаркия, която може би е удобна за тѣхъ, но  
неудобна за насъ, не може да бѣде взета като ръководно  
начало. Но ние пъкъ не можемъ ли другояче? Ето па, ние  
правимъ известна трансформация въ нашето земеделско  
производство. Тая трансформация е проповѣдвана отъ на-  
шитѣ агрономи, отъ нашитѣ специалисти отъ 20—30 го-  
дини. Тя почва да се осъществява по-оживено следъ вой-  
нитѣ, особено отъ десетина години, и още по-усилено въ  
последнитѣ 5—6 години. Това — добре. Но все пакъ цѣлата  
тая трансформация, като я изразите въ цифри отъ нашия  
износъ, ще намфрите, че представлява 15—20 процента отъ  
цѣлия износъ. Всичко друго се върти около зърненото про-  
изводство, отъ което азъ считамъ, че никогa не трѣбва да  
се лишимъ и трѣбва да се внимава да не отидемъ до нѣ-  
кои крайности, та после да почнемъ да купуваме зърнени  
храни отъ други мѣста. Презъ балканската война ние хо-  
дихме чакъ въ Тунисъ да купуваме сѣно. Това, разбира се,  
не уязви много земеделска България. Югославия напоследъ-  
къ, все за да получи повече валута, изнесе много жито  
въ Германия, а най-после се принуди да купи хиляда ва-  
гона жито, за да се доизхрани до новата реколта. Тая  
опасностъ сжествува винаги и за насъ.

Ето защо, г. г. народни представители, влѣзохъ тукъ  
малко въ тъкостта, за да ви кажа, че, отъ гледище на  
по-далечното бъдеще се налага — дори за нуждитѣ на да-  
дени моменти, които могатъ да настанатъ при една митни-  
ческа война, при една стопанска война, дори при една война  
съ оржие, да имаме първоначално или въ даденъ периодъ  
възможностъ да се обслужваме по Дунава съ собствени  
плавателни сѣдове. Защото, по много конвенции, положе-  
нието на своя брѣгъ се счита гарантирано.

Но отъ югоизточната страна само Чехословакия е, която  
се мъчи да бѣде предимно индустриална страна. Такава е  
нейната стопанска структура, но не тъй предимно, както  
напр. Германия, която е 65% до 68% индустриално-тър-  
говска страна, а 32—35% земеделска. Чехословакия е 57%—  
58% индустриална, а 43%—42% земеделска, въ последнитѣ  
години. Тая страна, макаръ да е въ туй положение, тя се  
мъчи най-много да има свой флотъ. И една отъ голѣмитѣ  
претенции на нея бѣше, по договоритѣ за миръ, да бѣде  
господаръ на Братислава. Това бѣше единъ отъ най-важ-  
нитѣ въпроси. Защото Виена, която бѣше и остава за дълго  
време най-важното пристанище за Прага, т. е. за Чехосло-  
вакия, не може да я задоволи, и гледаха чехитѣ да иматъ  
едно око, единъ прорезецъ на Дунава — Братислава. Но  
не прорезецъ за срещния брѣгъ на Дунава, но прорезецъ за  
Черно-море и отъ тамъ за другитѣ морета, за океанитѣ.  
Връзката е тая — Рейнъ—Майнъ—Дунавъ. То не значи  
само рѣчно движение Рейнъ—Майнъ—Дунавъ, а то значи  
излизане на моретата и отъ моретата на океанитѣ и го-  
лѣмитѣ пѣтища. Самата плавателностъ на тази връзка се  
предвижда да бѣде такава, че да плуватъ високотоннитѣ  
параходи.

И тукъ има една особеностъ. Тя е следната. Германия  
иде насамъ по нейни съображения, напълно основателни.  
Защо? Защото нѣма разлики между стремжежитѣ на ней-  
ната политика днесъ и ония голѣми стремжежи, които бѣха  
ѣ поставени още въ миналия вѣкъ, къмъ 1885—1888 г. —  
Хамбургъ—Багдадъ—Персийски заливъ—Индия—океанитѣ.  
Едно отклонение на Хамбургската линия е Рейнъ—Майнъ—  
Дунавъ—Черно море пакъ за сжщата целъ, обаче, за едно  
стопанско въздействие въ цѣла югоизточна Европа, въ ор-  
битата на която влизаме ние, Югославия, Ромъния, Чехо-  
словакия, Австрия довчера, и дори Турция, която Герма-  
ния се стреми — правилно — да я има наново въ свое влия-  
ние, ако и да е кемалистка. Това бѣше голѣмата задача на  
Вилхелмъ отъ 1888 г. до войната. Въ това отношение раз-  
лика въ сжщността нѣма. Сжщитѣ стремжежи сж и сега.  
И сега може да се употребѣи изразътъ Drang nach Osten,  
напълно на мѣсто, защото това е германската политика —  
економическо завладяване и политическо въздействие. Ние  
чухме това въ изявленията на тѣхнитѣ официални предста-

вители. Това е тяхна работа. Касае се и за други държави, но ние тръбва да мислим преди всичко за нашата държава, въ какво опасно положение би се поставила, ако би могъл да се осъществи тази напън, тъй както е замислен. И от това гледище за малка България азъ считам, че е необходим флотъ за границата ни на северъ отъ непълни 500 кил.

Ние имаме два главни пункта: единиятъ Русе, другиятъ Варна. Отдавна се иска, съ право, и сега подчертавамъ съ още по-голям право, за да се улесни възможността за едно движение на стокитъ къмъ морето, да имаме свободна зона въ Русе. Ясно е, тръбва. Бихъ казалъ на г. Стоянова, че това не тръбва да бъде като по-далечна задача, а едновременно съ това, което се прави сега, да се разреши и тая задача, да се знае, че безъ тая връзка не можемъ. Варна е градъ, който пострада най-вече, който си изгуби хинтерланда и който се мъчи вече 25 години точно — отъ 1913 г. насамъ — да си помага съ туристи и съ други подобни работи. Но много малка е тая помощ. Туристи отъ сръбна Европа идватъ, но това съ сръбна ръка хора, учители и чиновници. Носятъ си отъ дома саламъ, шунка, ядатъ край морето, спятъ тамъ, не ходятъ въ хотели. Това съ недостатъчни за Варна работи. Разправялъ съмъ това на Стояновъ и на други, но тѣ се надѣваха. У насъ, въ България, край Черно-море е великолепно, само че на хората, които идатъ насамъ, паритъ имъ не стигатъ, все съ отъ нашата черга, носятъ жамбонъ отъ Прага и ядатъ. (Смѣхъ)

Г-да! Тая идея за свободни търговски зони въ Варна и въ Русчукъ я разбирамъ отлично. Тя ще бъде една съставна частъ отъ дълото за флота.

Това ме навежда веднага и до въпроса за нашия търговски черноморски флотъ. Признавамъ, че сега е уреденъ по-добре, отколкото по-рано, но той тръбва да бъде също държавенъ. Само тръбва да напомня на министра на желѣзницитъ едно нѣщо. По едно време за учебни цели купиха параходче. После го продадоха срещу десетъ процента отъ покупната му цена за желѣзо. Най-сетне желѣзо тръбва на хората да правятъ орѣжие, но нашето параходче ли тръбваше да продадемъ? Сигурно е продадено, защото не отговаря за целта си. Сега азъ моля г. министра да хване за ушитъ всички тия, които правятъ тия работи. Не само да се купятъ кораби, но да се купятъ такива, които вършатъ работа, които заслужаватъ направенитъ разходи, а да не съ само за разходка на тѣзи, които отиватъ да ги докарватъ. По-рано, които отидоха да купятъ параходчето, като се върнаха, свършиха въ сѣда въ Бургасъ.

Министъръ М. Йововъ: Можете да бждете напълно спокоенъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Спокоенъ съмъ. Старъ съмъ, но съмъ спокоенъ. Вие сте младъ човѣкъ, вие сте воененъ човѣкъ. Вие казвате: „Почтено, честно, нѣма такова нѣщо да стане“. То се казва така, но отдолу гние. (Смѣхъ) Имайте това предвидъ. Имаше едно друго параходче, което бѣше предназначено за риболовни изучвания въ Созополъ, не му помня името. И отъ него нищо не излѣзе. Отидохъ въ Варна и ги попитахъ: „Какво правите?“ — Правимъ икhtiологически изучвания! Хубави пари съ дали за тая работа. Смѣтамъ, че занапредъ това нѣма да бжде. Откровено ви казвамъ това. Значи най-после да умремъ и ние съ убеждението, че работитъ съ трѣгнали на добъръ пътъ.

Г-да! Задачитъ на дунавския флотъ у насъ съ свързани съ идеята за нашия и ромѣнски ферибоотъ. Тая работа има отношение съ една друга държава по-отдалечена отъ насъ — това е Полша. Преди малко тукъ се каза нѣщо за нея. Не помня кой бѣше. Азъ имамъ същото уважение къмъ Полша. Обаче тръбва да кажа, че и тя е повече земеделска страна и у нея най-важниятъ въпросъ е да изнесе земеделскитъ си продукти, да си произведе свои индустриални и отчасти да внесе такива. И тя се явява на сѣщитъ пазари, на които се явяваме и ние съ яйца. И тя се явява на сѣщитъ пазари, на които и ние се явяваме евентуално съ зърнени храни. И тя е страна, която има задача да стигне до морето на югъ чрезъ Ромѣния и чрезъ насъ.

Ние продавахме въ Палестина. Щѣхме да продаваме и въ Гърция. Но въ Палестина турихме за генераленъ консулъ на България лице, братътъ на коетъ имаше за задача да защитава интереситъ на Ромѣния въ Палестина, да улеснява вноса на добитѣкъ отъ Ромѣния въ Палестина. Намѣрихме за добре да му дадемъ и орденъ да се хвали.

Нѣкой отъ нар. представители: Кой е той?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Шелушъ. — Единиятъ братъ е доставчикъ предъ търговския регистъръ, а другиятъ братъ, разбира се, е вътрѣ, безъ регистъръ. (Смѣхъ) Вие ако търсите сѣдебнитъ инстанции, нищо нѣма да разберете. Сѣдебнитъ инстанции си иматъ формула, задъ която се крие всичко. Хората, които се занимаватъ съ шпекула на мѣстата по Мусмановия планъ, напримеръ, си служатъ съ други имена: мъжко — женско, старо — младо. Вътрѣ има двама-трима други, фактори. Но ги знаемъ кои сѣ. (Смѣхъ и ржкоплѣскания) За примѣръ, де! Азъ не казвамъ кои сѣ.

Т. Кожухаровъ: Има ли такива?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Има, има. Сега да не се отклоняваме. Това — за другъ пътъ.

Следователно, г-да, нашата идея тръбва да бжде да не прѣчимъ на Полша. Ние се радваме да стане ферибоотъ. И то е въ системата на цѣлата организация на нашето плаване. Но едно тръбва да се има предвидъ: въ сѣщностъ най-голямата опасностъ иде отъ нашата съседка на срещъ — Ромѣния. Тя има по-голямъ интересъ отъ всички други държави около нашата граница, защото Ромѣния отъ повече отъ 30 години дава най-големи жертви за Кюстенджа, и съ основание: за Кюстенджа — по отношение на петролнитъ извори; за Кюстенджа — по отношение на трафика за Германия; за Кюстенджа — която щѣ рече морето. Но по сѣщия пътъ на морето идатъ тритъ ръкава на Дунава, които съ отдалечени съ повече отъ 4—500 кил. отъ пѣтя Русе—Варна. Тия три ръкава се засипватъ и знаете, че непрекъснато ги чистятъ. Тѣ поглѣщатъ много пари и разбира се, че това ги подбива. Но роля играятъ Браила и Галацъ — градове съ 50 и повече годишно търговско значение. Ромѣния прави много жертви за тѣхъ. Дори навремето нашитъ жита, които отиваха за чужбина и се товарѣха не по море, а по Дунава, излизаха отъ България за Ромѣния, наричаха се ромѣнски и следъ това отиваха въ Белгия. И тогавашниятъ нашъ консулъ — Шраусъ се казваше — писа: „Абе, вие знаете ли си географски къде вие е държавата? Азъ научихъ отъ Белгия — къде е“. Ние бѣхме закъснѣли, но и той имаше големи заслуги. Не знамъ кому е билъ приятелъ, на нѣкой белгийски принцъ ли, или какви ордени е получилъ, но на нашитъ интереси се погрѣчи извънредно много. Той бѣше генераленъ консулъ въ Белгия. Бѣше голѣмъ приятелъ на моя приятелъ Геннадиевъ. Съ Геннадиевъ бѣхме добре, защото той тури началото на социалното законодателство. Вие тукъ нѣщо пресилвате тая работа. Забравте това минало. Преди 33 години е турено началото на тая работа, а сега тръбва да се подобрява. Подиръ нѣколко дни ще имамъ случая да говоря защо пъкъ не се изпълнява. (Ржкоплѣскания) Г-да, имамъ още 15 минути.

Т. Кожухаровъ: Още 15 минути ще Ви дадемъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: То зависи отъ Митко Пешевъ — колко ще даде. Г-да, ако ние така разбираме цѣлата наша задача, ако така разбираме ролята на такъвъ единъ дунавски флотъ съ тенденция да бжде разширенъ и да удовлетворява нуждитъ въ едно по-далечно бждеще, тогава ние тая задача ще можемъ да разрешимъ. Обаче азъ чухъ отъ г. Стоянова: „Ние имаме подготовени моряци“ и пр. Вѣрвамъ, не се съмнявамъ. Дори въ 1912 г. ли бѣше, или на края на войната, нашитъ въ Варна успѣха да торпедиратъ „Хамидие“. Това бѣше пакъ една голѣма заслуга. Съ това не искамъ да кажа, че ние имаме голѣмъ черноморски флотъ, но въ всѣки случай и тамъ се бѣхме отличили.

Нѣкой отъ нар. представители: Добре въ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Добре въ, Добре въ; ималъ човѣкътъ куражъ. То на „Хамидие“ само името е голѣмо.

Т. Кожухаровъ: Не се обръщайте, а говорете къмъ радиото, за да се чува.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ говоря на цѣлата Камара. Не желая радио. Реклама не желая.

Г-да, когато Германия извърши аншлуса, извърши, между другото, и нѣщо, което засѣга и този въпросъ. Тя се противопостави на една дългогодишна институция — на Международната дунавска комисия. Защо? Защото тя има по-далечни задачи. Нѣма ние да ѝ ги разрешимъ, но ще ми бжде позволено въ 5 минути да ги кажа. Тя има по-големи задачи, вече политически, които винаги се предшествуватъ отъ стопанскитъ. Така е винаги. То е, както когато се завладява нѣкъде колония: най-напредъ върви кръстътъ,



носят го калугери и калугерки, разпират за Бога и пр. и подиръ това постепенно пристига войска и жандари и завладяват територията, и после се казва: байракът турнатъ. Тъзи работи сж по колонията. Но ние, слава Богу, не сме колония и нѣма да се оставимъ да бждемъ колония, но искаме да ви кажа че има и полуколониялни страни. Германия сама се оттегли отъ тая комисия, не жее да бжде вътре. Англия, Франция и Италия, макаръ да нѣматъ съприкосновение съ Дунава, уговорено е било при сключването на Парижкия договоръ следъ Кримската война, да иматъ и тѣ участие, защото се е предполагало, че по дунавскитѣ канали ще се движатъ стоки отъ западъ и отъ най-далечния северозападъ — Швеция, Норвегия, Дания. А ние, за съжаление, правимъ една друга политика — нея правятъ и Турция и отчасти Гърция, но ние повече: плачемъ за девизи, а продаваме тютюна на Германия, която продава отъ него най-малко една трета на Холандия, Англия, Швеция, Норвегия и Дания и взема отъ тѣхъ валута. А ние получаваме стоки, да речемъ хубави, но нѣкои казватъ, че нѣкой път били лоши. Но да речемъ, че сж все хубави, обаче не сж непременно на удобни цени. Щомъ ти диктува онзи, който е единственъ купувачъ цената не може да бжде по твоята смѣтка, а ще бжде по неговата. И ти знаешъ, че е по неговата смѣтка. Искамъ да кажа, вмѣсто да получимъ валута, за да си помогнемъ, получаваме стоки. Другъ пътъ ще ви кажа къде отиватъ тия валута. Отиватъ на друго мѣсто, даваме ги на нашиѣ кредитори, предъ които се хвалимъ, че имаме много излишци. Хвалимъ се, а пъкъ тѣ ни казватъ: добре, молдци, ха плащайте сега по 25%, по 32 1/2%, а презъ декемврий тази година може да ни кажатъ: 40%, 50%. Това сж въпроси, които на пръвъ погледъ не представляватъ голѣмо значение, но въ сжщностъ сж въ основата на нашето стопанство.

Тукъ виждамъ търговски и стопански деятели. Тѣ сега мълчатъ, но когато съмъ приказвалъ съ тѣхъ преди време, преди години, казваха, че е лошо. Вѣрно, че е лошо, но внимавайте хубаво да не стане още по-лошо. Защото колкото повече въ търговията монополъ има, страшно е. Ако е вътрешенъ фискаленъ монополъ, може да е добъръ. Има монополи, които азъ поддържамъ. Макаръ че Петъръ Тодоровъ ги направи бързо, и ги обхваща, тѣ сж хубави. Нали казаха тогава: „Ново време, 19 май, ха дрѣжете!“ Но после ги магнаха.

**Нѣкой отъ нар. представители:** Една талига монополи имаме.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Всѣки день по единъ монополъ. Имаме твърде много, та на края не остана нито единъ, защото не може така урбулишката да се прокарватъ. И най-после тия монополи, отъ които можехме да спечелимъ, не ги прокараха, а прокараха она, който засегна Ганю — монопола за ракиитѣ; той вдигна гюрултия и паднаха и другитѣ монополи. Монополътъ на солта се премагна, а после се отърваха и тютюнджитѣ. Но тукъ има и друго нѣщо. Има нѣкои банки, които тия работи ги разбиратъ малко по-добре.

**Й. Разсукановъ:** И ти бѣше въ банка.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Тази банка, въ която бѣхъ, е за стопанскитѣ въпроси на България и свърши много работа — и за памука, и за конопа, и за слънчогледа. И менъ ми е приятно, че продължава това, което почнахъ въ 1931 г. И хубаво прави, че го продължава. И гледамъ, бая, бая успѣхъ има. Само памукътъ тази година малко не върви, ама за другитѣ работи е добре. Азъ говоря за друга банка, отъ която трѣбва да се боите, а не за Земедѣлската банка. На нея калпакъ трѣбва да свалите, а оная трѣбва да я гоните.

**Нѣкой отъ нар. представители:** Чужда е.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Да, чужда е, и, за съжаление, директорътъ ѝ бѣше министъръ на България. Като ме закачете, ще го кажа.

Г-да! Ако въпроса го поставямъ по този начинъ, то е, защото нѣкои заинтересувани искатъ да сведатъ въпроса за бждеция дунавски режимъ до интереситѣ и дори ужъ до стремежа за опека на други държави, които не сж така непосредствено заинтересувани въ него и които могатъ въ даденъ моментъ да бждатъ полезни на по-малки държави. То зависи отъ тѣхнитѣ стопански и политически отношения. Защото, ако това се случи — за което сега много борба се води, тукъ вече пристигнаха и емисари по тази работа — ще се повтори онзата, която стана преди европейската войска. Има едно схващане, г-да — да извиняватъ тѣзи, които обичатъ това нѣщо — че като дойдатъ тукъ нѣкои

чужденци — отъ войната особено помня — французи ли, англичани ли, нѣмци ли, просто всички намиратъ за най-удобно, по който и да е начинъ да имъ се представятъ.

**Т. Стоилковъ:** Деклозиеръ.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** И Деклозиеръ имаше. Радославовъ гонѣше Деклозиера, понеже неговитѣ приятели бѣха ортаци съ Розелиусъ. И дветѣ фирми имаха агенти. То е пъкъ друга работа.

**Председателстващъ Д. Пешевъ:** Г. Сакаровъ, имате още 5 минути.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Разбрахъ. И ти ще ми дадешъ още 5 минути и ще станатъ 10. (Смѣхъ) Правилникътъ пише, че се разрешава да се продължи времето. (Оживление)

**Председателстващъ Д. Пешевъ:** Давамъ Ви 10 минути.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Значи давамъ ми 10 минути следъ тия 5 минути.

**Й. Разсукановъ:** Карай, бай Никола!

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Ето какъ е въпросътъ, г-да. При този стремежъ, който се манифестира, да се направи Дунава по цѣлото негово течение, независимо отъ това, че по неговитѣ брѣгове сж изградени самостоятелни държави, всжщностъ, въ стопанско отношение, германска рѣка, трѣбва много да внимаваме. Каналътъ Рейнъ — Майнъ — Дунавъ е прекрасна задача не на сегашната германска политика, нито на тая на кайзеръ Вилхелмъ, а на политиката цѣли две столѣтия по-рано. Но той трѣбва да бжде свързанъ съ интереситѣ на съответнитѣ държави, лежащи край Дунава, по начинъ, че тѣ да държатъ много за своята независимостъ. Сжществуването на търговски флотъ е предусловие за тази независимостъ. Значи, сжществуването на такъвъ флотъ само по себе си ще даде възможностъ на всѣка една държава по брѣговетѣ на Дунава да прояви една самостоятелностъ въ решителния моментъ, когато биха се опитали да посегнатъ на нея, за да я майоризиратъ съ силата на своя капиталъ и съ по-старата организация на своята флота. И ако тази държава намѣри, при дадена политическа конюнктура, да има отношения съ тѣхъ, то е другъ въпросъ. Но азъ се абстрихирамъ отъ това, и обективно, отъ гледище на нашата стопанска независимостъ, считамъ, че едно отъ предусловията ѝ е сжществуването на дунавски и черноморски флотъ.

Този стремежъ на Германия, която сега става много агресивна, който е загрижилъ всички държави по Дунава, не е само свързанъ съ борбата, която се водѣше наскоро, и която сега е въ латентно състояние, съ Чехословакия. Не. Това е едната врата, Унгария е другата врата, Югославия, България и Ромъния сж третата врата. Това сж все врати къмъ Черното море за голѣмия трафикъ на Германия, която иска да бжде господаръ на Срѣдна Европа, на Централна Европа, на Югоизточна Европа.

**Министъръ К. Гуневъ:** То не е финансова политика.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** То не е финансова политика а търговско-стопанска политика. По финансовата свършихъ, а ти бѣше излѣзълъ. (Смѣхъ)

**Министъръ К. Гуневъ:** Затуй дойдохъ.

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** Г-да! Значи азъ мотивирахъ необходимостта отъ тоя законопроектъ и моето съгласие за гласуването му.

Сега да кажа нѣколко думи въобще за органиитѣ, които ще вършатъ тази работа. Тукъ се искатъ специалисти. Трѣбва да има, трѣбва да се създадатъ такива. Предполагамъ, че школи ще има и ги има. Не съмъ компетентенъ по това, но го считамъ за една необходимостъ. Азъ зная, че има моряци българи, служили въ нашия флотъ, черноморския и дунавския, свършили нашето Варненско машинно училище, които понастоящемъ не само сж въ голѣмъ брой, но сж едни отъ добритѣ моряци на нѣкои чуждестранни параходни дружества. Сигурно е, че България ще намѣри тия хора, макаръ че сж свързани съ известни пенсионни права съ компаниитѣ. Но и да нѣма такива напълно подготвени, тѣ ще се създадатъ. Не се съмнявамъ, че това ще стане. Азъ не приемамъ тая мисълъ, че има нѣкоя областъ, въ която човѣкъ да не може да се научи да стане специалистъ, добре школуванъ, добре практически подготвенъ, па макаръ да бжде той българинъ. Имаме даже обратното. Много погрѣшно ние сами, когато сме въ чужбина, си позволяваме да подценяваме това, което сме. Това

е една голѣма грѣшка. Защото не е вѣрно, че има трудъ, на който нашитѣ българи да не сж се поддали. Нѣщо повече, имаме факта, че въ нѣкои категории трудъ въ чужбина сж начело българи, напр. нашитѣ градинари, които сж дали голѣми доказателства, че сж майстори въ своята област.

**Т. Кожухаровъ:** Насъ ни бива и за съветски комисари!

**Д-ръ Н. Сакаровъ:** За тая работа тебе ще те упълномощимъ, ако има нужда. (Смѣхъ) Тѣ сега тамъ много се каратъ, та може да иматъ нужда — Тѣй щото нѣма какво да се плашимъ, дали ще имаме моряци съ необходимата подготовка. Азъ мисля, че ще ги имаме и сигурно ще ги имаме. Това не ме смущава. Защото, г-да, трѣбва да си спомнимъ за българскитѣ държавни желѣзници въ първо време, презъ 1886/1887 г. Тогава прашаха хора да учатъ въ чужбина. Отъ нашитѣ най-стари машинисти по Русе — Варненската желѣзница десетина души учиха въ Русия. Ние ми е чудно, може да стане подобно нѣщо у насъ и сега. Като имамъ предвидъ литературата отъ руско-японската война, за флота трѣбва много да се внимава да има специалисти непременно отъ нашата нация. Това има толкова по-голѣмо значение, защото търговско-стопанскитѣ задачи на флота ще се превърнатъ въ даденъ моментъ въ бойни задачи. Следъ като изтъкнахъ търговско-стопанската задача на флота, искахъ съ тия малко думи да подчертая и тая му задача. Защото имаме не единъ случай, а много въ чужбина поне — нека да кажемъ, че сж рѣдко у насъ — кждето, следъ свършенитѣ факти, много сж страдали, съжалявали сж за станалото и сж съзнавали необходимостта да иматъ свои моряци. Или, казано другояче, както презъ време на войната ние не можемъ по никакъвъ начинъ да разчитаме на една чуждестранна войска, така и по отношение на флота не можемъ да разчитаме на чужди моряци, защото флотътъ ще бжде посрѣдникъ за набавянето на тѣзи стопански блага, които ще трѣбватъ на нацията като войникъ. Ето последниятъ аргументъ, съ който искахъ да мотивирамъ гласуването на законопроекта. И азъ сжщо моля, безъ никакви скрупули, да гласувате всички за законопроекта. („Браво!“ Ржкоплѣскания)

**Председателствуващъ Д. Пешевъ:** Има думата народниятъ представителъ г. Петко Стояновъ.

**Й. Робевъ:** Г. председателю! Дайте десетъ минути отиди.

**Т. Кожухаровъ:** Искаме да чуемъ съ по-голѣмо внимание оратора.

**Председателствуващъ Д. Пешевъ:** Давамъ десетъ минути отиди.

(Следъ отиди)

**Председателъ С. Мошановъ:** (Звъни) Заседанието продължава.

Има думата народниятъ представителъ г. Петко Стояновъ.

**Петко Стояновъ:** (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Въпросътъ, съ който ни е сезиралъ г. министърътъ на желѣзницитѣ, е единъ отъ онѣзи, които заслужаватъ по-голѣмо внимание отъ много други въпроси. Въ всѣки случай, настоящиятъ законопроектъ е единъ отъ ония стопански законопроекти, съ които ние сме радостни да бждемъ ангажирани, тѣй като знаемъ, че нѣма никой отъ насъ, който да е слѣлъ, за да не вили огромния приоритетъ на стопанскитѣ въпроси въ днешния моментъ въ нашия животъ. И затова вчера, когато г. министърътъ на финанситѣ правѣше своето изложение и говорѣше, че много време се изгубило, азъ си позволихъ да го прекъсна, да го апострофирамъ: защо не внесете стопански законопроекти? Ето защо днесъ съмъ доволенъ, че имаме възможностъ да се занимаемъ съ единъ такъвъ законопроектъ.

Почитаеми г. г. народни представители! Отъ онова, което се говори досега, въпросътъ доби едно широко поставяне, което прави честь и на тѣзи, които взеха вече участие въ дебатитѣ, а така сжщо и на Народното събрание. Струва ми се не, убеденъ съмъ, че ако продължаваме този методъ съ искреностъ, почтеностъ и съ достатъчна компетентностъ, вѣщина, ние ще можемъ много скоро да дойдемъ до допирни не, ами до единни точки по голѣмитѣ въпроси, които интересуватъ нашето общество и на първо мѣсто нашето стопанство. Азъ съмъ убеденъ, г. г. народни представители, че ние ще дойдемъ дотамъ, затова защото животътъ е по-силенъ отъ насъ, той диктува, той е ясенъ и, струва ми се, нѣма слѣпци, които да не виждатъ това.

Азъ съмъ излѣзълъ на трибуната, за да подкрепя проекта на г. министра на желѣзницитѣ. (Ржкоплѣскания отъ нѣкои народни представители и гласове: „Браво!“) Дълженъ съмъ, обаче, да направя нѣкои уговорки и, главно, да се аргументирамъ.

Азъ съмъ смутенъ отъ изложението на г. министра на финанситѣ вчера, което не дава абсолютно никакви надежди, а сега се поставя въпросъ за отпускане на 170 милиона лева, утре ще се постави въпросъ за 600 милиона лева. Г. министърътъ на финанситѣ ви нарисова вчера една извънредно печална картина. Той заявява, че всичко, каквото е могълъ да намѣри — понеже е зарилъ, като е дошелъ въ края на 1935 г., единъ огроменъ дефицитъ — го е взелъ и по този начинъ е могълъ да дойде до положението, което е днесъ. Нито е въпросъ сега, нито е време да влизамъ въ подробности на проблемата, която г. министърътъ на финанситѣ засегна вчера. Нѣма защо да се връщамъ назадъ, за да изкажа моитѣ съжаления въ това отношение, защото не е достойно повече за днешното Народно събрание да не получи точенъ, честенъ и, главно, пъленъ и откровенъ отговоръ по най-важнитѣ въпроси, които интересуватъ нашето битие, а това сж, на първо мѣсто, финансовитѣ въпроси и, на второ мѣсто, стопанскитѣ въпроси. Ако е имало епоха, г-да, въ която е било нужно да се координиратъ въ максимални размѣри усилията на нацията, то е тази, въ която ние живѣемъ днесъ. И ако нѣкога на държавата, като една абсолютно необходима, безусловно на първо мѣсто стояща организация, се е налагало да действува, то е днесъ. Никога финанситѣ не сж играли такава огромна роля въ общественния животъ, каквато играятъ тѣ днесъ. Затова защото днесъ, въпрѣки всѣкакви възможности и форми, които правото дава на свободната инициатива така или иначе да се организира, не съществува въ никакви форми, никакви начини за създаване на общи усилия и да се постигнатъ общи резултати, освенъ групирането подъ широката и здравата стрѣха на държавата. А тамъ, кждето е държавата, тамъ сж финанситѣ, тамъ сж срѣдствата и, главно, не да бждатъ намѣрени и отъ всѣки мѣста да бждатъ взети, но да бжде гарантиранъ процесътъ на възпроизвеждането, свиването да върви паралелно съ създаването, защото всѣки следващъ день иска, така както всѣки предшествуващъ день. Когато стигнете до изчерпване, тогава идва моментътъ на липсата, на безпомощността, на отчаянието. И затова управлението всѣкога трѣбва да гарантира именно този процесъ на възпроизвеждането. Никаква финансова политика не е възможно да съществува, ако тя не е построена върху широката база на предумотрителността, на стройното възобновление въ стопанския процесъ, т. е. върху една широка, планова стопанска политика. Но това сж въпроси, върху които ние ще се разберемъ, ако е животъ и здраве, другъ пътъ, когато тѣ ще бждатъ поставени тѣй, както подобава тѣмъ.

Въпросътъ, съ който ни е сезиралъ г. министърътъ на желѣзницитѣ, е единъ на пръвъ погледъ частиченъ въпросъ — искатъ се 170 милиона лева, за да се купятъ нѣколко сждове за бждещата дунавска флота, отъ една страна, и, отъ друга страна, 20 милиона лева, за да бждатъ построени складовѣтѣ, въ които трѣбва да бждатъ съхранявани желѣзнопътнитѣ материали, нуждни за желѣзницитѣ. На пръвъ погледъ това е една маловажна работа; необходимо е, трѣбва да се дадатъ 170 милиона лева днешни пари; въ сравнение съ тия 8-9 милиарда лева ежегоденъ бюджетъ, това е една багатела, която не заслужава внимание. Азъ не сподѣлямъ този възгледъ; струва ми се, че и всички вие не го сподѣляте, както и г. министърътъ на желѣзницитѣ. Създава се нѣщо ново. Това, което се започна преди 3-4 години опиномъ, провизорно, съ недостатъчни срѣдства, да се създаде едно плаване по Дунава, днесъ иска да вземе характеръ на една трайна, здрава, солидна стопанска институция, която влиза въ цѣлостната транспортна политика на българската държава. Ето тукъ е и важността на въпроса. Защото — предшествуващиятъ ораторъ засегна този въпросъ — смѣташе се нѣкога, на чисто търговски начала да се създаде флотъ и да се разреши проблемътъ, и по Дунава да се развѣва българско знаме. Сме на Дунава отъ вѣкове, владѣемъ го като държава отъ 60 години. Азъ, г-да, съмъ роденъ на Дунава, израствъ съмъ на Дунава и този проблемъ ми е толкова милъ, че ще ми позволите да се разпростра повечко. Поставя се първиятъ въпросъ: защо въ продължение на 60 години по Дунава не можа да се издигне българскиятъ флагъ и здраво да се държи? Ето единъ въпросъ, на който ние трѣбва да отговоримъ ясно и категорично, за да можемъ да теглимъ послѣдствията и

да си освѣтлимъ същността на проблемата, съ която ни сезира г. министърът на железниците.

Когато България, една малка държавичка, дойде въ допиръ съ голѣмитъ държави и влѣзе въ областта на голѣмата политика, отъ една страна, а, отъ друга страна, вече стана единъ път, презъ който идваха и минаваха чужди стоки; когато се започна прегрупирането на населението и въ стопанско, и въ социално отношение, когато се явиха кризисъ въ нашето занаятчийство, когато нашитъ градове започнаха да отпадатъ, тогава изникна голѣмиятъ проблемъ за пътищата и съобщенията — за строежа на железници. Нѣма заемъ, нѣма сдѣлка, правена въ чужбина, въ която лежатъ пари, която, отчасти поне, ако не въ по-голѣмата си степенъ, да не засѣга проблема за строежа на железни пътища. Така се поставя на разположение на железнопътното стопанство все повече и повече сръдства и се създаде една железнопътна мрежа, която първоначално бѣше свързана съ твърде много романтизъмъ, а подиръ това дойде отъ нея силниятъ ударъ върху известни населени мѣста и поминѣци, което показва, че твърде голѣма частъ отъ тази мрежа не бѣше взела, поне първоначално, ония насоки, които едно планоно, предварително, конструктивно диагностиране на нашето стопанство щѣше да начертае, поради което ние имаме и продължаваме и до днесъ да имаме едно железнопътно стопанство, което е дефицитерно въ финансово и въ народно-стопанско отношение, което, обаче, все повече и повече, съ закрѣпване на мрежата, излизаше на преденъ планъ съ своитъ положителни приноси. Ето тия положителни приноси бѣха, които деградираха Дунава и направляваха къмъ Черно море нашия трафикъ, ориентираха нашето стопанство къмъ голѣмитъ пътища, които откриваше Черното море, а Дунавътъ постепенно отиваше въ забвение.

Дунавътъ, благодарение на така наречената Европейска комисия, която регулираше и управляваше най-долния Дунавъ, после на Международната дунавска комисия, която взема въ своитъ рѣше Дунава отъ „Железните врата“ до долния Дунавъ, а следъ войната отъ границата на Германия до долния Дунавъ, Дунавътъ, благодарение на международното законодателство и регулировка, все повече и повече изтъкваше своето международно търговско и стопанско значение и се трансформираше въ една свободна рѣка. Виенскиятъ договоръ отъ 1818 г. постановяваше, че Дунавътъ е свободна рѣка отъ тамъ, където става плавателенъ, до вливането му въ Черно-море. Дунавътъ постепенно се еманципираше отъ монополистичното законодателство на брѣговитъ държави, за да се обрне въ една свободна международна рѣка. Еманципирайки се и създавайки същевременно и съответнитъ технически съоръжения, тая артерия се издигаха все повече и повече съ своето стопанско значение. И тогава се оказа, че ние сме пропуснали твърде много време. Пропустнали сме не само време, както каза г. Петъръ Стояновъ, пропуснали сме твърде много интереси и сме претърпѣли твърде много щети, тъй като сме пренебрегнали да използваме единъ евтинъ път, защото водниятъ пътъ всѣкога е по-евтинъ отъ всѣки другъ пътъ, и Северна България изпадна въ това положение на постоянна немощ, което продължава и до днесъ. Ако процесътъ на постепенното обедняване нѣкъде се е манифестира въ най-консеквентно, безъ всѣкакво отклонение, въпрѣки вчерашното твърдение тукъ на г. министра на финанситъ — това е абсолютно доказанъ процесъ — то е за Северна България. Достатъчно е само да вземете месечнитъ известия на Дирекцията на железниците, да обърнете страницата, където се говори за Северна България, и ще видите, че индекситъ както на вътрешната, така също и на външната търговия, първо, и, второ, на консумацията и на производството, за Северна България сѣ ужасно малки по отношение на тия за цѣла България и специално за Южна България. Тоя процесъ на обедняване и на пренебрегване Северна България се извърши за смѣтка или поради голѣмото увеличаване въ строежа на железници по тия насоки, които имаме днесъ.

Следъ конституирането на Дунава като свободна рѣка, оказа се, че той е свързанъ съ голѣми тържища, които купуватъ и консумиратъ и които същевременно продаватъ, следователно тържища, които би трѣбвало да бъдатъ намѣрени. Ето така се постави вече въпросътъ за необходимостта отъ търговска българска дунавска флота. Защо? Защото, когато настѣпи това явление, се оказа, че ние се намираме въ зависимостъ отъ чуждестраннитъ търговски параходни дружества, които опредѣляха тарифитъ съвършено самостоятелно, които фаворизираха своитъ пристанища, служеха на транспортната и държавно-стопанската политика на своитъ държави, на Унгария и Австрия, а напоследъкъ и на Ромѣния, и ние бѣхме из-

оставени въ всѣко едно отношение. За всѣки, който е пътувалъ по Дунава, достатъчно е било да погледне, за да констатира тия факти. Онѣзи, които повече сѣ занимавали съ тѣзи въпроси, знайтъ, че трафикътъ по Дунава бѣ доведенъ до едно пълно намаляние, до едно жалко състояние, което не позволяваше въобще да се мисли, че ние живѣемъ на Дунава и разбираме неговото значение.

Е добре, развитието на европейскитъ отношения, създаването и разширението на каналното дѣло въ Централна Европа и специално въ Германия, вече поставятъ въпроса за свободно пътуване отъ устието на Рейнъ до устието на Дунава. Това е единъ фактъ отъ огромно значение. Съ 400 и нѣколко километра, непълни 500 километра, този международенъ пътъ е нашъ. Очевидно е, че въ стопанско отношение игнорирането му би значило престѣпление. И заради туй, защото ориентацията и на голѣмитъ интереси отиваше нататъкъ, ние въ това отношение не можехме да останемъ назадъ. Ние захвъснѣхме, но онова, което се предприема, показва, че по-добре късно, откогато никога — ние сме длъжни да разрешимъ проблемата и да жертвуваме тази сума. Азъ съмъ увѣренъ, че това не сѣ всичкитъ сръдства, които сѣ необходими. Това е началото. Ние ще почнемъ едно голѣмо стопанство.

Начинътъ на разрешение проблемата е държавното параходство. Азъ съмъ длъженъ въ това отношение да се уговоря. Мнозина може би смѣтамъ, че това е естествено, или че това е въпросъ, по който не трѣбва да се спори. Азъ съмъ длъженъ да изтъкна, че безусловно само държавно-стопанско разрешение на проблемата можеше да бѣде прието. Слава Богу, че другъ начинъ на разрешение не бѣше даденъ; слава Богу, че досега нѣмаме каквото и да било търговско параходно дружество по Дунава, което да чука на вратитъ на държавата винаги за субсидии. Никога, г-да, свързването на железнопътния транспортъ съ водния не е било така органически, естествено понятие и необходимо, както е това въ наши дни. Затова защото, г-да, трѣбва да се помни и друго нѣщо: железнопътниятъ транспортъ е скѣпъ транспортъ. Той става сравнително малко по-скѣпъ на първо мѣсто заради това, защото подвижниятъ материалъ става по-скѣпъ, по-люксовъ, а, на второ мѣсто, и персональтъ, трудътъ става все по-скѣпъ, по общи причини, които сѣ известни. Успоредно съ това конкурентноспособността на железниците се намалява, защото механическата кола, която върви днесъ по обикновения пътъ, колкото и да се регламентира нейното съществуване, конкурира железниците, и ги конкурира въ ония пратки, отъ които железниците печелѣха най-много — малки пратки на кѣситъ разстояния, пратки на сравнително по-ценнитъ стоки, и за които се плаща по-голѣма такса; голѣмитъ, тежиткитъ стоки, отиващи на голѣми разстояния, сѣ онѣзи, които плащатъ най-малко, и отъ тѣхъ железниците винаги губятъ. Ето защо ние имаме това явление, което е повсемѣстно. Въ Франция, напр., въ продължение на последнитъ петъ години нейниятъ висшъ стопански съветъ се занимава съ тая проблема, какъ да спаси железниците отъ конкуренцията на автомобилитъ и да ги направи рентабилни, какъ да съедини автомобилния съ железнопътния транспортъ. И този въпросъ, поставенъ у насъ, получи известно разрешение, което гледамъ много често се промѣнява. Защо — то е другъ въпросъ. Въ всѣки случай железниците търпятъ една конкуренция. Свързани тѣ съ далечния и, главно, съ евтиния воденъ транспортъ, ние имаме една комбинация чиста финансово, която дава перспективи, отъ една страна, за засилване и усъвършенстване на железнопътния транспортъ, а, отъ друга страна, дава възможностъ да се отива съ стокитъ на още по-голѣми разстояния, откогато се отиваше досега. Азъ ще ви приведа само единъ примѣръ, за да видите какъ въ това отношение предвидливостта е дала положителни резултати и че тя трѣбва да легне и въ нашата политика.

Унгария, която следъ войната се оказа безъ воденъ паркъ, защото ѝ го вземаха победителитъ, Унгария, която се оказа съ едни железници, които не могатъ да се конкуриратъ, се оказа въ свършено безпомощно положение и разрешава проблемата днесъ съ строежа на параходи отъ 2.500 до 3.000 тона, които трѣгватъ отъ пристанище Буда-Пеща и пристигатъ въ пристанище Яфа, или въ пристанище Александрия и се връщатъ обратно. Това е, г-да, перспектива, която за всѣка държава се поставя, това е разрешение, което безусловно, поради жизнеспособността на водния транспортъ, а още повече, когато той е свързанъ съ железниците, се налага. Това е проблемата, която се поставя и у насъ. Трафикътъ по нашитъ железници ще стане и по-евтинъ и нашитъ железници ще бждатъ и по-рентабилни, когато чрезъ нашитъ

желѣзници се взема отъ мѣстото на произвеждането стока, за да се закара тамъ, където ще бѣде продадена, било у насъ, било далече въ чужбина. Ако държавата вземе двата транспорта въ рѣцетѣ си, тогава тя ще има една по-широка транспортна политика, ще има въ финансово отношение по-голяма еманципация на превозното дѣло отъ бюджета, то ще бѣде по-малко дефицитерно, следователно ще бѣде по-полезно.

Ето защо азъ мисля, че проблемата е поставена малко по-широко. Тя не се свършва само въ дунавското паракходство, а трѣбва да отиде непременно и въ черноморското паракходство. Г-да! Струва ми се, че имаме възможност да се занимаемъ и съ въпроса за нашето черноморско корабоплаване, съ положението на Българското паракходно дружество, за което нашата държава харчи извънредно много пари и задоволството отъ превоза на което още не е манифестирано въ нашитѣ стопански хроники. Въ това дружество има още твърде много нарекания и много въпроси, които трѣбва да бѣдатъ разрешени. Борбата на групитѣ, които държатъ акциитѣ, е борба за осигуряване на лични интереси, тя не е борба въ интересъ на българския транспортъ. И азъ заявявамъ още отсега: доколкото познавамъ проблемата — особено като се има предвидъ, че, споредъ баланситѣ на това дружество, по-голямата частъ отъ сегашнитѣ сѣдове сѣ амортизирани — нейното правилно разрешение е да се прекрати съществуването на това субсидирано отъ държавата дружество и то мине въ рѣцетѣ на държавата, която и безъ това е владѣтелка на по-голямата частъ отъ акциитѣ и която харчи извънредно много пари за него. Когато то бѣде изнето въ рѣцетѣ на държавата, когато дунавското и черноморското паракходство бѣдатъ свързани съ нашитѣ желѣзници, тогава ние ще получимъ единъ огроменъ инструментъ за ориентирание на нашия износъ и презъ свободното море и презъ свободната рѣка Дунавъ, ориентирани до най-малкитѣ пунктове, където ние, изпращайки нашитѣ стоки, ще намѣримъ най-високитѣ цени. Ето защо азъ мисля, че първоначално поставената проблема започва да се разрешава и тя ще бѣде разрешена затова, защото разрешението ѝ се налага съ една жизнена необходимостъ.

Втори единъ въпросъ. Една огромна частъ отъ нашитѣ работни хора, градинаритѣ, се насочва нагоре по Дунава. По-рано тѣзи градинари бѣха повече и отиваха и въ други страни. Това е вече свършено. Ние не трѣбва да си правимъ илюзия: този отливъ на хора, които отиватъ съ работа да спечелятъ и донесатъ пари, става все по-малък и по-малък, и ще дойде време, когато ние не ще можемъ да изпращаме тѣзи наши хора въ чужбина. Проблемата за мене е много ясна. Тя не се обяснява само съ аргументитѣ, които изнася г. Сакаровъ тукъ — че автаркичността, въ която е изпаднала съвременната държава, прави тая проблема остра, че трѣбва да се запази мѣстното производство. Това е чисто социална проблема, покровителството на националния трудъ се налага днесъ отъ чисто социални съображения. И въ това отношение конкуренцията ще продължава и ние ще трѣбва да сме въ пълното съзнание, че по този начинъ допълването на нашия националенъ доходъ все повече и повече ще се съкращава. Следователно, този народъ, който отива въ чужбина да печели, ще остане тукъ, на този народъ трѣбва да се намѣри мѣсто да работи, а главното — неговитѣ продукти да получаватъ съответната цена.

Азъ съмъ длъженъ да отбележа още, че за мене проблемата на дунавското и черноморското паракходство не е проблема само за използването на нашия собственъ трафикъ, не е и проблема само за използване на чуждия трафикъ. Приведохъ ни се цифри за ежегоднитѣ постѣпления отъ тѣзи мѣнинки паракходчета, които имаме сега, при тѣзи неудобства, при които се върши службата, но която се носи — трѣбва и азъ да го кажа — съ съзнание, съ воля. Тая служба все повече и повече стага необходима за нашия стопански животъ покрай Дунава и тая служба не може да има единствената целъ да привлече чуждия трафикъ, или да използва само нашия трафикъ. Азъ мисля, че ако досега чуждитѣ паракходни дружества вземаха повече трафикъ, това се обяснява съ простата причина, че по Дунава ние изнасяхме единствено само надолу и си служехме съ шлеповетѣ на грѣцкитѣ дружества, а нагоре не изнасяхме нищо, а получавахме всичко чрезъ чуждитѣ паракходни дружества. Огромнѣ бѣ оня вносъ, който правѣше Австрия у насъ, но тя си служеше само съ свои кораби.

Днесъ въпросътъ е вече измѣстенъ. Ние трѣбва да изнасяме нагоре, и вмѣсто да изнасяме съ чужди сѣдове, трѣбва да изнасяме съ наши. Азъ не си правя илюзия, че проблемата ще бѣде така лесно разрешена, но една

правилна постановка на въпроса и единъ правилнѣтъ подходъ къмъ постепенното осъществяване на целта ще ни доведе до положителни резултати. Азъ смѣтамъ, че ние не само трѣбва да се боримъ съ нашия флотъ срещу чуждия и да вземемъ онова, което плащаме на чужденца, но ние главно трѣбва да си поставимъ за целъ да обслужваме нашия собственъ трафикъ съ наши собствени сѣрѣдства. Защото съ наши собствени сѣрѣдства обслужвано нашето собствено производство, пълната цена на нашия продуктъ ще бѣде наша. Тогава нѣма да имаме чужда намѣса по каквито и да е причини. Пакъ ще повтора, проблемата не е така лесна за разрешаване, но проблемата е безусловно поставена за разрешаване и тя ще бѣде разрешена.

Г. г. наредни представители! Въпросътъ за Дунава въ днешно време взема изведнажъ единъ много остъръ характеръ. Ние токущо изпратихме, струва ми се, или сѣ още тукъ, гоститѣ отъ Германия, които обхождатъ всички крайбрѣжни страни, за да ги сондиратъ по бѣдещия режимъ на Дунава. Режимътъ по Дунава, отъ Долния Дунавъ нагоре, е билъ всѣкога въпросъ кой да командува, да командува ли Австрия, както се претендираше и на което се противопоставяше Русия, а следъ това и малкитѣ балкански държави начело съ Ромѣния. Или днесъ ще командува Германия, която обявя, както ви е известно, за невалидни всички наредби отъ международнитѣ договори, които урекулиратъ режима на рѣката Дунавъ въ нейната територия, отъ Братислава, където по-рано достигаше Австрия, нагоре.

Това показва, г-да, че ние ще изживѣмъ трудни дни и че българското правителство ще има да се бори, както въ 1883 и 1884 г., за принципи, за свобода, за право на безпрепятствено, и главно, на безплатно ползуване отъ тая международна свободна рѣка.

За да бѣдемъ по-силни, несъмнено е, че подготовка въ чисто политическо отношение трѣбва да бѣде извършена. Но не е този въпросътъ, съ който сега искаме да ви занимаемъ, и не съмъ азъ компетентниятъ по тоя въпросъ. Но има и икономически предпоставки, които могатъ да ни гарантиратъ една предварително по-изгодна позиция. Едната предпоставка е — собственъ флота. Ако я имаме, ще бѣдемъ по-малко зависими въ всѣко отношение и ще се наредимъ съ всички държави на еднаква база при разрешаването на въпроса.

Не мога да се спирамъ повече върху тия въпроси, защото тѣ отиватъ въ друга посока. Въ всѣки случай, г-да, въпросътъ за дунавското и за морското плаване е свързанъ съ нашата експортна и импортна политика. Въ стопанско отношение ние преживяваме оная трансформация, за която ви говори г. Сакаровъ. Ние ще преживѣмъ още много въ това отношение. Не знамъ кога ще свърши тая военна конюнктура, отъ която живѣе днесъ Европа отъ толкова години, и какви перспективи по-нататъкъ ще се откриятъ. Следъ тия въоръжения, поне азъ съмъ убеденъ, нѣма да се дойде до война. Създава се единъ новъ човѣкъ въ свѣта, човѣкъ съ повече нужди, и, главно, съ повече права. Той се освобождава отъ опека, той иска да живѣе. И всички тия преходни форми на управление, които се създаватъ днесъ, на диктаторствуване, на опити за това и онова, ще отминатъ, защото иде свободниятъ, социално изравненитъ въ всички страни човѣкъ. (Ржкоплѣскания) Ето този новъ, свободенъ, социално изравненъ гражданинъ, ще иска повече, защото той иде съ по-голямъ нужди. И затова въпросътъ у насъ не е само за трансформациитѣ. Тѣ сѣ извънредно полезни и благоприятни. Ние можемъ днесъ да сѣемъ само тютюнъ, утре да започнемъ да сѣемъ други култури и т. н. Но въпросътъ надъ въпроситѣ е за цената на това, което произвеждаме. Икономическата политика е длъжна да се ориентира къмъ максималното валоризиране на нашето национално производство, да осигури и намѣри мѣстото, където може да бѣде взета по-голямата цена за нашитѣ продукти.

Ето защо, г-да, за насъ е поставена проблемата за организирането на нашата вносна и износна търговия. Това е въпросътъ надъ всички въпроси. Така е въ всички страни. Голѣмата проблема е, какъ можемъ да си послужимъ съ Дунава, съ морето и съ нашитѣ желѣзници. Ней днесъ отчасти засѣга г. министрътъ.

Азъ има да прибавя още много малко. За да можемъ да получимъ пълната цена на нашитѣ продукти, ние сме длъжни да се явимъ на най-скѣпитѣ тържища максимално свободни отъ оня, който тамъ купува. А днесъ не сме въ това положение. Ние се намираме въ полуколониялно положение, каза г. Сакаровъ. Не, г-да! Ние се намираме въ зависимостъ. Ще ви приведа единъ прилѣръ.

за да обърне вашето внимание върху безспорни нѣща, които не трѣбва да се изпускатъ изъ предвидъ.

Въ 1910 г. е билъ въ Турция 39% отъ нашия износъ, въ Белгия — 16%, въ Англия — 12, въ Германия — 11, въ Австрия — 6. А сме внасяли: отъ Австрия 29—30%, отъ Германия — 19, отъ Англия — 13, отъ Турция — 12. Въ 1930 г. въ Германия е билъ 26% отъ нашия износъ, въ Полша 10%, въ Италия 8.5%, въ Австрия — 8%, въ Чехия — 6%. А внасяме отъ Германия 23%, отъ Италия 14%, отъ Чехия 9%, отъ Франция 9%, отъ Англия 8%. Въ 1936 г. е билъ въ Германия 48% отъ нашия износъ, въ Англия 12%, въ Белгия, Полша и Италия по 4%, въ Чехословашко 3.5%. А внасятъ у насъ: Германия 64%, Чехословашко 8%, Австрия 6%, Англия 5%, Ромѣния 3%, Полша 3%.

Ето трансформацията, която е извършена. Тия цифри говорятъ за много по-важни и сѣдбоносни нѣща, отколкото дали отъ единъ декарь имаме 115 или 110 кгр. произведено жито. Това показва, че ние сме въ голѣма зависимостъ отъ нашитѣ продавачи и купувачи. Затова проблемата за нашата външна търговия е въ  $\frac{3}{4}$  проблема за еманципация на България отъ икономическа зависимостъ. Тая зависимостъ се изразява въ следнитѣ цифри. Нѣмамъ време да се простирамъ подробно по тия въпроси и затова ще ви дамъ сръднитѣ цифри.

Ако вземемъ тонажа на стокитѣ, които изнасяме и внасяме, и раздѣлимъ на него стойността на износа и вноса, ще добиемъ следнитѣ цифри: презъ 1929 г. изнесемъ тоя стоки ни струва 20.400 л., презъ 1930 г. — 10.400 л., презъ 1931 г. — 7.700 л., презъ 1932 г. — 5.700 л., презъ 1933 г. — 6.600 л., презъ 1934 г. — 6.400 л., презъ 35 г. — 9.900 л., презъ 1936 г. — 6.800 л., презъ 1937 г. — 7.000 л. Имаме една тенденция безспорна: единъ тоя наше производство на чуждото тържище струва все по-евтино и по-евтино, нашиятъ трудъ се цени все по-евтино, ние сме бити.

А каква е стойността на вноса презъ тия години? Въ 1929 г. единъ тоя вносъ струва 16.400 л., въ 1930 г. — 14.500 л., въ 1931 г. — 15.800 л., въ 1932 г. — 13.300 л., въ 1933 и 1934 г. — по 9.500 л., въ 1935 г. — 10.900 л., крѣгло 11.000 л., въ 1936 г. — 11.500 л., въ 1937 г. — 15.200 л. Когато безспорно вървимъ къмъ обезценяване на нашитѣ износни продукти, ние имаме, паралелно съ това, повишаване стойността на вноснитѣ чуждестранни продукти. Нѣмамъ време да влизамъ въ анализъ на подробноститѣ, за да изтъкна, кои сѣ елементитѣ, отъ които се състоятъ тѣзи цени, и кои сѣ факторитѣ, които влияятъ на образуването имъ. За мене въ дадения моментъ е безспорно това, което казахъ и по-рано — че ние сме бити въ ценитѣ, че въ това отношение ние отиваме все повече къмъ пълна беззащитностъ, или, по-добре, къмъ все по-слаба защитимостъ, като все повече и повече ставаме зависими отъ чуждитѣ тържища.

Г. г. народни представители! Заключение, което трѣбва да се направи отъ всичко това, е: ние трѣбва да се организираме, защото нашата външна търговия има форми, които не отговарятъ на интереситѣ на народното стопанство. Трѣбва да се създадатъ нови форми. Финансирането съ чуждъ капиталъ на нашия износъ и на чуждия вносъ у насъ е една проблема, извънредно важна, много деликатна, но ние трѣбва да я разрешимъ. Ние трѣбва да се еманципираме отъ това, щото чужденци да купуватъ нашия тютюнъ и да го изнасятъ; ние трѣбва да се еманципираме отъ това, щото чужденци да купуватъ на борсата нашето жито и да го изнасятъ. Ние трѣбва да се стремимъ, щото онова производство, което все повече и повече се обрисова като експортно, да не изпада въ чуждитѣ рѣце. И, главно, ние трѣбва да преустановимъ процеса на пласирането на чужди порѣчки на нашето тържище, както е напирѣмъ съ соята. У насъ ние наблюдаваме този процесъ, който е извънредно опасенъ отъ това гледище, отъ което азъ третирамъ днесъ въпроса.

**Нѣкой отъ нар. представители:** Не е много ясно. Изкажете се по-ясно.

**Петко Стояновъ:** Азъ казвамъ: тенденцията е обезценяване на нашитѣ продукти въ чужбина и купуване по-скѣпо на чуждитѣ продукти. Ние сме заставени да купуваме винаги по-скѣпо и да продаваме винаги по-евтино. По-ясно отъ това може ли?

**Г. Петровъ:** Г. Стояновъ! Вие изтъкнахте, че въ 1931 г. е имало тенденция вносетъ да намалява по количество, а да се увеличава по стойностъ и, напротивъ, износътъ да се увеличава по количество, а да се намалява по стойностъ. Въ 1932 г. имаме друга тенденция. Моля, съвържете тѣзи данни и ги обяснете.

**Председателъ С. Мошановъ:** (Звъни) Когато г. Стояновъ е свободенъ, ще Ви обясни тѣзи нѣща.

**Петко Стояновъ:** Не ще влизамъ въ тия подробности сега. Тенденцията не само за мене, а за всички въ тая страна е ясна.

**Д. Гичевъ:** По-силниятъ контрагентъ диктува условията.

**Петко Стояновъ:** Той ги диктува, за да купи по-евтино отъ насъ, а ние да купимъ по-скѣпо отъ него. Това е ясно. Това е истинското положение, въ което ние се намираме днесъ.

Какво трѣбва да направимъ? Първо, капиталътъ, който извършва тази операция — вносъ и износъ — трѣбва да бѣде капиталъ, на който трѣбва да командува правителството на България. Заради това трѣбва да бѣде извършено освобождението, еманципирането ни отъ чуждитѣ фирми-комисионери, отъ чуждитѣ финансатори на нашия вносъ и износъ. Несъмнено е, че капиталътъ въ износа и вноса днесъ играе огромна роля. Тая роля, обаче, трѣбва да бѣде резервирана за нашия капиталъ, и това, което се плаща на чуждия посрѣдникъ, да бѣде наша печалба. По тоя начинъ ние ще добиемъ една по-голяма цена.

Второто нѣщо, което трѣбва да направимъ, е: сръдствата, съ които се извършва нашиятъ вносъ и износъ, въ по-голямата си частъ трѣбва да бѣдатъ наши. Ето тукъ азъ намирамъ още единъ аргументъ въ полза на законопроекта, който ни предлага г. министърътъ на желѣзницитѣ.

Онова, което може би не разбрахте — а може би и азъ тъмно се изразихъ — е, че за нашия износъ днесъ, особено на земеделски произведения, ние сме поставени въ положение да получаваме порѣчки отъ чужбина: произвеждайте съя, защото на еди-кой пазаръ тя е необходима; произвеждайте семена, защото на еди-кой пазаръ тѣ сѣ необходими. И когато имаме ангажменти да произвеждаме, ние не сме свободни да продаваме по съответната цена, а продаваме по уговорената цена, ние сме обвързани съ купувача, не сме свободенъ доставчикъ, следователно длъжни сме да търпимъ низката цена. Нѣма да привеждамъ онѣзи смѣшни, възмутителни случаи съ соята.

**Нѣкой отъ нар. представители:** Кажете, кое е разрешението?

**Петко Стояновъ:** Разрешението е да се освободимъ отъ тия порѣчки, значи да финансираме ние сами нашето собствено производство.

Сега вие можете по-нататъкъ да поставите въпросъ: отъ къде ще вземемъ пари? Азъ мога, г-да, да ви отговоря и на този въпросъ, но това би ме отвлякло далече и затова оставямъ да ви отговоря на него другъ пътъ. Сега тая е проблемата, която азъ мисля, че е основата на цялото наше съществуване — да можемъ да се еманципираме и отъ чуждия капиталъ, и отъ чуждитѣ комисионери.

Следващиятъ въпросъ, който искамъ да засегна, г. г. народни представители, е: какви сѣ перспективитѣ на най-близкото време? За голѣмо съжаление, г. министърътъ на финанситѣ вчера не ни каза какви сѣ тия перспективи. Струва ми се, че той все трѣбва да намѣри време да ни занимае и освѣтли и по тоя въпросъ. Защото, ако това, което пише Дирекцията на статистиката въ своитѣ прегледи, ако това, което пишатъ Българската народна банка и Българската земеделска банка, отчасти е вѣрно, азъ искамъ да зная, какво мисли той, че стои въ перспектива за единъ елементаренъ оптимизъмъ отъ финансово и стопанско гледище? Да се каже само, че нѣмаме сръдства, това още не разрешава въпроса, защото той е по-голямъ. За цѣлия процесъ на производството, за цѣлия процесъ на кървообращение въ стопанския животъ трѣбва да се поставятъ ясно основитѣ, върху които той почива, и отношението, което управлението взима къмъ него. Азъ съмъ увѣренъ, че г. министърътъ на финанситѣ не ще има възможностъ да получи девизи отъ износа, да речемъ, на 10 или 15 милиона кгр. тютюнъ, защото перспективитѣ на тютюневата реколта сѣ твърде лоши. И ако така стои въпросътъ съ главния артикулъ; ако обрисуваниятъ се урожай на зърнени храни не предсказва възможностъ за нѣкакъвъ значителенъ износъ на пшеница; ако износътъ на царевича и на други цареали е съминителенъ, разбира се, че г. министърътъ на финанситѣ, преди да си идемъ, е длъженъ да даде съответнитѣ изяснения.

Защо се спирамъ на този въпросъ? Защото го свързвамъ съ финансовата страна на законопроекта на г. ми-



нистра на железниците, а свързвам го заради туй, защото паритът, които ще се вземат от Българската земеделска банка — макаръ че тѣ първоначално единъ видъ ще се взематъ въ текуща сѣтка, като всѣка частъ, всѣки траншъ ще бѣде обремененъ съ съответната дълга, а когато ще бѣде взета цѣлата сума, тогава ще се трансформира въ единъ консолидиранъ заемъ, на който ще се уговори вече амортизацията и олихвяването — тия пари, казвамъ, ще бѣдатъ безусловно необходими на стопанска България презъ идната година, както сега се рисуватъ перспективитѣ. Какъ тогава г. министърътъ на финанситѣ ще намѣри възможностъ, за да се съгласи да бѣдатъ взети тия пари отъ Земеделската банка? Не знамъ, това е неговъ въпросъ. Азъ ще гласувамъ законопроекта, както казахъ въ самото начало, защото сѣтамъ, че г. министърътъ на финанситѣ ще ни даде съответната възможностъ да видимъ реалността на сдѣлката.

Въ заключение, обаче, трѣбва да се спра на единъ последенъ въпросъ, който вече визира не само г. министра на финанситѣ, но и г. министра на железниците.

Сѣдоевъ, които ще се купятъ, ще бѣдатъ единъ типъ, който е опредѣленъ. Отъ онова, което казахъ за Унгрия, азъ сѣтамъ, че за насъ по-скоро, откогато за всички други, ще се наложи да купимъ и такива сѣдове, които презъ устието на Дунава ще отиватъ къмъ морето. Това за мене е съвършено ясно, това е аксиома и струва ми се, че въ това отношение програмата на г. министра на железниците е непълна. Не искамъ да се бъркамъ въ техническитѣ подробности; азъ изтъкнахъ само стопанскитѣ съображения.

Отъ финансово гледище, обаче, въпросътъ се усложнява за менъ по следната причина. Въ чл. 3 отъ законопроекта е казано: (Чете) „Постройката и покупката на корабитѣ се извършва по реда на чл. 120-а отъ закона за бюджета, отчетността и предприятията“. Какво значи чл. 120-а? Този чл. 120-а е редакция на г. министра на финанситѣ, защото това измѣнение, тая новела на закона за бюджета, отчетността и предприятията е отъ 1936 г. Какво е съдържанието на тая новела, г. г. народни представители? Чл. 120-а отъ закона за бюджета, отчетността и предприятията гласи: (Чете) „Въ изключителни случаи (компенсационни сдѣлки и други) Министерскиятъ съветъ може да нареди отдаването и изпълнението на доставки или работи, както и приемането, да стане безъ да се спазватъ постановленията на този, или който и да е другъ законъ, както и да освободи договарящитѣ съ държавата страни отъ всѣкакви данѣци, облози, мита, берии, такси, права, гербъ и пр., по който и да е било законъ. Отдаването на такива предприятия Министерскиятъ съветъ възлага на назначена отъ него комисия“, въ която комисия влизатъ сѣди, представители на Народната банка, началникитѣ на бюджетно-контролнитѣ отдѣления и т. н., а Министерскиятъ съветъ сключва сдѣлката.

Г. г. народни представители! Азъ сѣтамъ, че ние не трѣбва да приемаме това постановление на чл. 3 отъ предложението законопроектъ. Сдѣлката, първо, не е спешна; изключена е всѣкаква спешностъ, защото отъ мотивитѣ нищо подобно не се разбира. Второ, доставката, която има да се извършва, не е компенсационна сдѣлка или друго, а чисто и просто купуване. Какво се купува? Ще се купува на най-евтиния пазаръ, най-финното, най-ценното, съ най-добритѣ качества. А това значи състезание. Споредъ мене, нѣма тукъ изключителенъ случай. Отъ друга страна и обектътъ е отъ такова техническо естество, че той трѣбва да отговаря абсолютно на съвременната техника. Грѣшка е, г. министре, както се е правилъ досега, да се купуватъ стари сѣдове; грѣшка е да се купуватъ стари вагони; грѣшка е и ще си остане грѣшка да се купува онова, което се е изхабило за ония, които го продаватъ. Ние трѣбва да купуваме технически най-усвършенствуваното; ние трѣбва да купуваме може би малко по-скъпо, но технически най-свършеното. Тия параходи-хладилници, които Вие ще купите, не могатъ да бѣдатъ ония, които сѣ бракувани у чехитѣ, които сѣ бракувани у нѣмцитѣ, или, ако щете, у австрийцитѣ. Тѣ трѣбва да бѣдатъ новопоръчени, хубаво направени, съ най-последнитѣ технически усвършенствувания, защото ще служатъ за превоза на най-ценни наши продукти, защото тия продукти, които ще се превозватъ, ще отиватъ на все повече и повече ставащия капризенъ международенъ пазаръ. Най-после, само състезанието, почетното, ясното състезание за технически най-свършеното и стопански най-евтиното може да даде най-положителнитѣ резултати. За мене това не подлежи на никакво съмнение.

Ето защо, г-да, азъ сѣтамъ, че ние финансово и технически ще разрешимъ въпроса по-удачно, ако не да-

демъ правото на министра и на Министерския съветъ да сключватъ сдѣлката по такова именно квазидоброволно съгласие. За въоръженията, кждето има патенти, кждето има тайни, кждето ще има услуги, кждето ще има улеснявания и пр. и пр., това разбирамъ. И азъ зная, че това сѣ били главнитѣ мотиви, когато тая новела е била възприета. Но въ случая азъ не виждамъ абсолютно никаква нужда да се приложи тая новела.

Ето защо, г. г. народни представители, за да разрешимъ правилно проблемата, за да се снабдимъ съ най-модерното и най-евтиното и за да имаме убеждението, че честно сме изпълнили своя дългъ, азъ моля, г. министърътъ самъ да се съгласи да оттегли този чл. 3.

**Председателствуващъ С. Мошановъ:** Частъ е 8.

**Петко Стояновъ:** Свършвамъ.

Г. г. народни представители! Азъ ви моля отъ моя страна, както преждеговорившиятъ, да гласувате този законопроектъ. Ние трѣбва да дадемъ да разбере българскиятъ производител, българскиятъ стопанинъ, че ние се вслушваме въ онова, което ония, които разбиратъ, ни казватъ: Политиката, която се занимава съ фрази и съ декларации, не струва нищо днесъ, тя отчуждава народитѣ, отчуждава гражданитѣ отъ управлението. Държава, която се занимава само съ командване и полицейски нареждания, а не влиза въ сѣщността на поминѣка на населението, не увеличава цената на продуктитѣ на народа, такава държава не струва днесъ нищо. Ние сме длъжни да приветствуваме министритѣ, че смъ внесли единъ стопански законопроектъ. Никой не имъ е прѣчилъ да внесатъ 10 досега и ние щѣхме да ги обсъдимъ и приемемъ.

Макаръ че внесенитѣ законопроектъ ще създаде затруднения, защото въ такъвъ единъ труденъ моментъ като настоящия той ще ангажира 170 милиона лева, които ще бѣдатъ нуждни за други цели, обаче, поради това, че съ него се атакува една отъ най-големитѣ проблеми — еманципацията на нашата вносна и износна търговия — и поради това, че съ превознитѣ срдства, които ще се набавятъ, ще се създаде сила за отстраняване на нашата независимостъ, азъ мисля, че ние трѣбва да го гласуваме. По тоя начинъ ние ще дадемъ доказателство за трезвостъ и съзнание на националнитѣ интереси. (Ржкоплѣскания)

**Председателствуващъ С. Мошановъ:** Г. г. народни представители! Частъ е 8.

Преди да дамъ думата на г. г. министритѣ по въпроса за дневния редъ, трѣбва да ви съобща, че е постѣпило законодателно предложение за придобиване право на пенсия на уволненитѣ учители по чл. чл. 70 и 24 отъ закона за народното просвѣщение, за периода отъ 9 юлий 1923 г. до 22 май 1938 г., подписано отъ нужното число народни представители. (Вж. прил. Т. I, № 25)

Това законодателно предложение ще бѣде отпечатано и ще се раздаде на г. г. народнитѣ представители.

Г. г. министри! Какво предложение правите по дневния редъ?

**Министъръ К. Гуневъ:** Г. г. народни представители! За утрешното заседание предлагамъ следния дневенъ редъ:

1) второ четене законопроекта за ограничение компетентността на мюфтийскитѣ сѣдилища;

2) първо четене законопроекта за сключване на заемъ отъ Гл. дирекция на б. д. железници при Б. з. и к. банка въ размѣръ на 170.000.000 л. (Продължение разискванията);

3) първо четене законопроекта за откриване кредитъ въ размѣръ на 600.000.000 л. отъ Б. з. к. банка на Дирекцията за закупуване и износъ на зърнени храни;

4) първо четене законопроекта за допълнение на чл. чл. 1 и 2 отъ наредбата-законъ за постѣпване въ държавната здравна станция за учители край с. Лѣджене;

5) първо четене законопроекта за измѣнение на ал. I на чл. 7 отъ наредбата-законъ за избиране народни представители за обикновено Народно събрание;

6) одобрение предложението за свикване парламентарнитѣ комисии на заседание между сесиятѣ;

7) докладъ на комисията по провѣрка на изборитѣ.

**Д. Гичевъ:** Г. председателю! Като допълнение на дневния редъ, моля да се сложатъ сѣщо и внеснитѣ по частенъ редъ законодателни предложения: за отмѣнение наредбата-законъ за контрола върху дружествата, за амнистията и за отмѣнение наредбата-законъ за контрола на печата.

**Председателъ С. Мошанозъ:** Споредъ правилника за вътрешния редъ, най-напредъ се гласува дневниятъ редъ, предложенъ отъ правителството.

Ония г. г. народни представители, които сѣ съгласни сѣ предложения отъ г. министра на финанситъ дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

**Д. Гичевъ и П. Стайновъ:** Искане се допълнение на дневния редъ.

**Председателъ С. Мошановъ:** Моля Ви се, никакви допълнения нѣма, правятъ се предложения за дневенъ редъ, а въ правилника е казано, че най-напредъ се гласува дневниятъ редъ, предложенъ отъ правителството. И азъ положихъ него на гласуване. Съ гласуването му въпросътъ се изчерпва.

Затварямъ заседанието.

(Затворено въ 20 ч. и 5 м.)

**Председателъ: СТОЙЧО МОШАНОВЪ**

**Подпредседателъ: Д. ПЕШЕВЪ**

**Секретари:** { **Д. УЗУНОВЪ**  
                  { **М. ЯНЧУЛЕВЪ**

**Началникъ на Стенографското отдѣление: Д. АНТОНОВЪ**